

Inhoudstafel

**van het driemaandelijks tijdschrift
van de Auschwitz Stichting
Nr. 60 (juli-september 1998)**

- 3 **Paul HALTER**, Editoriaal
- 5 **Paul HALTER**, In Memoriam Mariette Altorfer-Genard en Paul Godin
- 11 **Yannis THANASSEKOS**, Auschwitz als historisch feit, Auschwitz in de herinnering.
- 37 **Lieve WOUTERS**, Nieuws over het Antwerpen van de jaren '30 : Het dagblad De Dag (1934-1944) op Duitsgezindheid en antisemitisme getest.
- 47 **Verhandelingswedstrijd 1997-1998 van de Auschwitz Stichting** (Inleiding : Paul De Keulenaer)
- 61 **Mededelingen :**
 - Studiereis naar Auschwitz-Birkenau (Pasen 1999)
 - Pedagogische Diensten

Baron Paul HALTER

Voorzitter

Spreken over Auschwitz op school ? Waarom ? is een vraag die we geregeld in onze omgeving horen. Het is tevens een vraag die actueel blijft en waarop het antwoord ook altijd moet kunnen geactualiseerd worden. De bijdrage van Yannis Thanassekos, directeur van de Stichting, wil een reflectie zijn in die zin. Het gaat het er hem om, om de diverse problemen die het onderricht inzake de misdaden en de genocides van de Nazi's in de verschillende takken van de wetenschap doen rijzen, methodologisch te behandelen.

Hieraan gekoppeld kunnen we dan ook stellen dat Opvoeding na Auschwitz, in onze dagelijkse werking tot één van onze topprioriteiten behoort. Getuige hiervan is ondermeer onze jaarlijkse verhandelingswedstrijd die dit schooljaar in het teken stond van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. De bekroonde verhandelingen kan U verderop in dit nummer lezen.

Lieve Wouters, licenciate in de Germaande taal-en letterkunde, heeft het in haar bijdrage : «*Nieuws over het Antwerpen van de jaren '30*» over een vergelijkend onderzoek dat zij verricht heeft in verband met artikels verschenen in de kranten *De Dag* en *de Gazet van Antwerpen* over het zelfde onderwerp.

Spijts onze goede wil en continue inzet kunnen we het onvermijdelijke niet tegenhouden en moeten we ermee leren leven. Zopas ontvielen ons Mariette Altorfer-Genard en Paul Godin, respectievelijk ere-voorzitster en ere-penningsmeester van onze Stichting. De kring wordt kleiner, maar niettemin blijft hij zéér hecht.

*In de kroniek
van het bestaan
is bewezen
de lach
van het geluk*

*de tranen van smart
wisselen af
altijd
en zo
altijd
zal zijn
morgen gelijk
heden gelijk
vroeger
gelijk*

UIT : MOORDENDE WALIS, LYDIA CHAGOLL,
UITGEVERIJ EPO, 1995.

Baron Paul HALTER,

Voorzitter

Eens te meer werd de Stichting getroffen door het overlijden van twee van haar bestuursleden. Vooreerst was er het overlijden van Mariette Altorfer-Genard - ere-voorzitster van de «Vriendenbond van oud-politieke gevangenen van Auschwitz-Birkenau en Opper-Silezië» en van de «Auschwitz Stichting», vervolgens was het Paul Godin - voormalig penningmeester van de Stichting. Baron Paul Halter, Voorzitter van de Stichting sprak zich uit in volgende bewoordingen :

In Memoriam Mariette Altorfer-Genard.

Mariette Altorfer-Genard is niet langer meer. De erevoorzitster van de «Vriendenbond van oud-politieke gevangenen van Auschwitz-Birkenau en Opper-Silezië» en van de «Auschwitz Stichting» ging heen. Haar gezondheidstoestand stelde Mariette niet langer in staat om nog in het bestuur van beide organisaties te zetelen, maar toch bleef ze altijd aan onze zijde. Mariette was een levend voorbeeld van ethische bestuursvoering in onze «Vriendenbond». Ze was uiterst alert voor een verraderlijke terugkeer van extreem-rechts. Mariette, jij engageerde je ten volle en met gans jouw persoonlijkheid in deze strijd. Je verzette je tegen de verkoop van speelgoed dat nazi's en hun emblemen voorstelde. Destijds was ik jouw secretaris en ik herinner me nog jouw homerische verontwaardiging wanneer zulke feiten zich voordeden. Je stampte met de voeten van woede om jezelf te kalmeren.

Het proces ingespannen tegen Debodt en Tarte was één van de redenen waarom de «Vriendenbond» overging tot de oprichting van de «Auschwitz Stichting». Het was jouw orgelpunt in het spetterend vuurwerk dat Meester Abraham afstak en dat hem ertoe bracht het proces te winnen dat

was ingezet tegen de geschriften van Léon Degrelle. Debodt en Tarte werden veroordeeld en verdwenen uit circulatie.

Het was onder jouw voorzitterschap dat we in 's Gravenbrakel gingen betogen tegen de uitgeverij «La Taupe». Ze diende haar uitgaven op te schorten en zag zich genoodzaakt naar Frankrijk uit te wijken.

Het was ook onder jouw voorzitterschap - en met de hulp van Renée Van Hasselt-Gordower, jouw secretaris destijds -, dat we de gelavoorstelling met David Oistrak en de voorpremière van het toneelstuk «Arturo Ui» van Brecht opzetten. Paul Roland zette er een personage neer dat niemand nog evenaarde.

De opvoering van het toneelstuk «Het onderzoek» van Peter Weiss door de «Compagnie du Rideau de Bruxelles» in de regie van Claude Etienne was eveneens een voltreffer. De voorpremière van de film «L'affiche rouge» in de «Passage 44» kende een zodanig succes dat we een tweede voorstelling dienden te organiseren. Roger Somville had toen de schitterende inval om bij deze gelegenheid een tekening weg te schenken. Dit kunstwerk werd verloot aan het hand van de programma-nummerotering. De loting kwam ten goede van een van onze steunpilaren, die dellig het schitterend meesterwerk mocht meenemen. Ik schort de opsomming van al deze gedenkwaardige feiten op die eens te meer duidelijk maken hoe ver Mariette zich engageerde in de antifascistische strijd.

Onder haar voorzitterschap kwam ook het «Internationaal Auschwitz Comité» tot stand. Onze vriend Baron Maurice Goldstein zat het Comité voor. Mariette als voormalige directrice verbonden aan het gemeentelijk onderwijs te Anderlecht trok zich, eenmaal gepensioneerd, vanzelfsprekend stukje bij beetje terug uit het actieve leven uit de «Vriendenbond» en uit de «Stichting». Maar haar aanwezigheid op de achtergrond bleef geruststellend. Mariette bekleedde nog het voorzitterschap van de verhandelingswedstrijd georganiseerd door onze «Stichting».

Op het ogenblik dat je ons verliet, constateren we eens te meer een grote leegte.

Vaarwel Voorzitster Mariette.

In Memorial Paul Godin.

Paul, mijn broeder, mijn achtbare Vriend,

Je helaas te korte leven, mag gerust als voorbeeld gesteld worden.

Probleemloos deed je je studies als handelsingenieur aan het Solvay Instituut. Je ouders droomden ervan om van jou een grote financier te maken. Gepassioneerd door de drang naar kennis, behaalde je een licentie in de sociologie, in de geschiedenis van het Christianisme en in de filosofie.

Je had hen ontgoocheld, je gaf er de voorkeur aan je overtuiging door te geven aan de jeugd, de toekomst van onze natie en je koos uiteindelijk een andere richting, die van het onderwijs. Je werd niet die «saaie» wiskundeleraar, je werd filosoof. En om uiteindelijk de passie te verzadigen werd je leraar moraal.

De Staat, de ondankbare onder ons, stuurde je naar de andere kant van het land om je boodschap over te brengen. Gedurende jaren, deed je de 300 kilometers, die je apostolaat met zich meebracht, naar Couvin. Het kon uiteraard nog erger zijn geweest, mocht het Aarlen, Athus of Welkenraedt zijn geweest die je woord zouden ontvangen hebben. Het is nog maar sinds kort dat een begrijpend en klaarziend Minister voor je overplaatsing zorgde naar het Hoger instituut Albert Jacquart te Namen. Gedaan met jaren van gewone overdracht, je werd van nu af aan een filosoof die uit grond van zijn hart zijn overtuiging overbracht. «Vrijheid, Gelijkheid, Broederlijkheid» konden geen mooier ambassadeur hebben.

We hebben met je kennis gemaakt tijdens een van onze studiereizen georganiseerd door de Vriendenbond, later door Stichting Auschwitz, en het werd meteen liefde op het eerste gezicht.

Niettegenstaande je diverse opdrachten, werd je Algemeen penningmeester van onze Stichting en je leerde ons omzichtig omgaan met het patrimonium dat je mee had helpen ombouwen.

Dank zij jou, konden wij probleemloos het hoofd bieden aan de opeenvolgende meer strictere controles van de vzw waarvan jij als penningmeester de verantwoordelijke was.

Jij bezat de kunst, omwille van het feit dat je zelf niet alles kon, bekwame beheerders te vinden op wie wij ons konden vertrouwen.

Wanneer we risico's namen, en verscheidene beheerders ons verlieten omwille van het feit dat ze deze te riskant vonden, toonde je je bedaard en optimist met de wetenschap in het achterhoofd dat we toch de nodige adequate oplossingen zouden vinden. De Stichting Auschwitz dankt aan jou haar ganse patrimonium.

Je beperkte je, niet alleen tot deze enige, toch voor een vrijwilliger, enorme taak.

De hand op het hart. Altijd goedlachs. Wachtend op jou, wisten we dat je lach, alles zou regelen, ons uit alle moeilijkheden zou helpen. Indien het woord vrijwilliger een zin heeft, dat ben jij het die deze totaal en integraal belichaamt.

Jij was DE vrijwilliger zelf, zelfs onbekwaam om nee te zeggen, onbekwaam om geen dienst te bewijzen, altijd klaar om te helpen, te dienen, te ondersteunen. Jou ethiek was, alle goede doelen te dienen, alle indien mogelijk zonder uitzondering. En in de wereld waarin wij nu leven, zijn er voldoende goede doelen om te dienen. Paul je hebt ons deze les gelaten, deze ethiek. Jij liep om alles te doen, om nog beter te doen. Altijd te laat wisten we toch dat je er zou zijn, op post, op alle posten, met je lach en je beminlijkheid zonder gelijke. Men kon op jou in alle omstandigheden rekenen, in alles en op alles. Bij jou, was de ogenschijnlijke wanorde alleen maar een blijk van beschikbaar en dit in alle omstandigheden.

Ik heb je bekwaamheden kunnen waarderen, je pedagogisch talent, je humanistische overtuiging, je idealen van burgerzin. Je kinderlijke lach balancerende tussen geluk en ernst, waarmee je je opdracht van leerkracht en militant in talrijke organisaties volbracht.

Je taak als penningmeester was zwaar, vermoeiend en had enorme verantwoordelijkheden. Elke donderdag kwam je naar de Stichting het was de donderdag van Paul.

De donderdagen zullen niet meer dezelfde zijn. Je was niet alleen op de hoogte van je delicate opdracht die je werd toevertrouwd, jij was ook bekwaam ons, aan ons allen te tonen dat zonder liefde niets waarde had. Jij bezat het geheim lief te hebben en geliefd te worden. En in dit geheim, heb je ons

geproberen te initiëren. Onze schuld zal ten overstaan van jou immens blijven.

Ik vond je terug bij de stichting van het Europees centrum voor Civisme, waarvan jij de mede-oprichter was vanaf het eerste uur.

Evenals ikzelf, vond je dat het verkeerd was het verdwijnen van dit begrip te aanvaarden.

Pragmatisch stelde ik dat je je teveel verdeelde en je zei hetzelfde.

Zonder slag of stoot gaf je me als antwoord dat ik hetzelfde deed.

Sinds toen heb ik verschillende petten geweigerd en heb ik verschillende mandaten opgegeven. Bedankt Paul me aan het gezegde ; «Doe wat ik zeg, maar doe niet wat ik doe» herinnerd te hebben.

Ingegeven door de leeftijd, begin ik te begrijpen dat men alles niet kan doen en dat men aan de anderen de zorg moet overlaten om sommige zaken te realiseren.

Ik zou in al mijn plichten tekort schieten mocht ik geen hommage brengen aan de niet- aflatende en niet -beperkende hulp die jij Lulu, hem op alle ogenblikken gebracht hebt.

Hiram is dood, maar nu reeds steken andere meesters de kop op, zijn onderricht zal niet verloren zijn.

Het geluk te leven, goed te doen, te geven, zo was onze vriend Paul Godin. Trouwe vriend, trouwe gezelschap, trouw aan al je overtuigingen, Paul verlaat ons nu. Zijn hart heeft niet kunnen weerstaan aan al datgene was het aan liefde borg.

(vertaling Paul DE KEULENAER)

Yannis

THANASSEKOS

Directeur

¹Yannis Thanassekos, «L'evento-Auschwitz nella coscienza della modernità», *Educare dopo Auschwitz* (verzorgd door G. Vico en M. Santerini), Vita e Pensiero, Milaan, 1995.

²Zie met name de handelingen van de Internationale pedagogische bijeenkomst georganiseerd door de Auschwitzstichting en de Aktion Sühnezeichen Friedensdienste e.V. in 1991 in Brussel (*La mémoire d'Auschwitz dans l'enseignement. Problèmes et perspectives*, Brussel, 4-8 november 1991). *Les Echos de la mémoire. Tabous et enseignement de la Seconde Guerre mondiale*, Ed. Le Monde, Parijs, 1991, alsmede de pedagogische documentatie *Auschwitz et le IIIème Reich*, uitgegeven in 1993 door het «Ministère de l'Education et de la Formation de la Communauté Française de Belgique» in samenwerking met de Auschwitzstichting.

^{*}(Vertaling uit het Frans door Mr. P. OVEREEM)

Auschwitz als historisch feit, Auschwitz in de herinnering. *

Onderstaande tekst vormt de synthese van twee voordrachten die ik in Milaan en in Rome heb gehouden ter gelegenheid van twee colloquia georganiseerd respectievelijk door het «Centro Documentazione Ebraica Contemporanea» in november 1994 en het «Istituto Alcide Cervi» in oktober 1995. De eerste voordracht werd reeds gepubliceerd in Italië in de handelingen van het colloquium¹. In beide gevallen waren de toehoorders voornamelijk pedagogen, leraren en opvoeders. Het ging er om de diverse problemen die het onderricht inzake de misdaden en de genocides van de Nazi's in de verschillende takken van wetenschap doet rijzen, methodologisch te behandelen. De twee bijdragen vormden het resultaat van verscheidene discussies en seminaria waaraan ik op dit gebied met Belgische, Duitse, Italiaanse en Franse collega's² heb deelgenomen. Sindsdien is de pedagogische reflectie uiteraard voortgeschreden en heeft die zich verrijkt met andere ervaringen en gedachtenwisselingen in de meeste Europese landen en in de Verenigde Staten.

Ik heb getracht in deze verhandeling in zekere zin de synthese te geven niet alleen van mijn eigen overwegingen maar daarin ook de vraagstellingen en de thema's te integreren die sinds 1994 op dit terrein naar voren zijn gekomen.

Sedert een vijftiental jaren wekken de discussies aangaande Auschwitz een toenemende belangstelling zowel in de media en de openbare mening als in intellectuele en wetenschappelijke kringen. Herdenkingen, televisieuitzendingen, openbaar debat, colloquia, publicaties - wetenschappelijke en vulgariserende - volgen elkaar op in een tempo dat verbazing kan wekken. Zelfs de meest

³Dit binnendringen van het «historisch feit» op het voortoneel van de historische bekommernis vormde reeds het onderwerp van meerdere analyses. Zie met name Pierre NORA, «Le retour de l'événement», Faire de l'histoire, Gallimard, Parijs, 1974.

⁴Gevormd in de Duitse school van von RANKE, waren de grondvesters van deze historiografische richting in Frankrijk, die heerste tot het begin van deze eeuw, Charles-Victor LANGLOIS en Charles SEIGNOBOS met hun vermaarde Introduction aux études historiques, Parijs, 1898.

⁵Voor een uiteenzetting over de oorsprong, de grondvesters en de ontwikkeling van de nieuwe Franse school, zie La nouvelle histoire, onder leiding van Jacques LE GOFF, Retz CEPL, Parijs, 1978 (opnieuw uitgegeven bij Editions Complexes, Brussel 1988, met een nieuw voorwoord van J. LE GOFF).

⁶Fernand BRAUDEL, grondvester van de geschiedenis van de lange termijn, heeft ongetwijfeld het best een theoretische onderbouw gegeven aan dit historiografische perspectief ten opzichte van het onaantastbare historische feit van de positivisten (zie zijn «Leçon inaugurale» aan het Collège de France - 1950 - met andere belangrijke teksten opgenomen in de *Ecrits sur l'histoire*, Flammarion, Parijs, 1969, alsmede uiteraard zijn vermaarde werken over *Civilisation matérielle, Économie et Capitalisme (VIe - XVIIIe siècle)*, 3 banden, Armand Colin, Parijs, 1967-1979 en *La Méditerranée et le Monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Armand Colin, Parijs, 1949, een werk dat twee belangrijke revisies kende tot aan de vierde uitgave van 1974). Zie ook de bijdrage van Michel VOVELLE, «L'histoire et la longue durée» in *La nouvelle histoire*, op. cit. Voor een presentatie en een interessante bespreking van deze stellingen zie Paul RICOEUR, *Temps et Récit*, Ed. du Seuil, Parijs, 1983, deel I.

⁷Fernand BRAUDEL, «Leçon inaugurale», *Ecrits sur l'histoire*, op. cit.

⁸Arno MAYER, *La «solution finale» dans l'histoire*, Ed. de la Découverte, Parijs, 1990.

⁹Jean-Pierre AZEMA, «La Seconde Guerre mondiale matrice du temps présent», *Ecrire l'histoire du temps présent*, Editions CNRS, Parijs, 1993.

¹⁰ Marcel MAUSS, «Essai sur le don», *Sociologie et Anthropologie*, PUF, Parijs, 1966.

¹¹Voor een benadering van de misdaden en de genocides van de Nazi's als «totaal sociaal feit», verwijst ik naar mijn studie: «Positivismes historique et travail de mémoire. Les récits et les témoignages comme source historique», Actes I van het Internationaal Congres over *L'Histoire et la Mémoire des crimes et génocides nazis*, Brussel 23-27 november 1992, *Bulletin Trimestriel de la Fondation Auschwitz*, nr 36-37, april - september 1993.

¹²Arno MAYER, op. cit.

bevoegde onderzoekers op dit gebied erkennen niet bij machte te zijn al deze discussies te volgen, waarvan de omvang, de inzet, de polemiek in ruime mate de traditionele grenzen van het historiografisch debat overschrijden. Deze buitengewone belangstelling voor het probleem Auschwitz verdient ontegenzeggelijk reflectie en uitleg.

Historisch feit en werkerrein van de historicus

In de eerste plaats dient te worden opgemerkt dat al deze discussies een veel algemener verschijnsel aangeven en begeleiden, dat kenmerkend is voor ons tijdperk: dat van een verbazingwekkende en snelle terugkeer van het «historisch feit» zowel op het gebied van de historiografie als op dat van de historische methodologie in het algemeen³. We weten dat tegen het eind van de 19e eeuw de positivistische school het «historisch feit» slechts tot eenheid en epistemologische grondslag van haar algemene benadering heeft kunnen maken door het naar het verleden te verwijzen en het daardoor de status van een afgehandeld en bewegingloos ding toe te kennen. Het werd daarna gewogen, gemeten en beoordeeld uitsluitend aan de hand van de documenten van het betreffende tijdvak die tevoren aan een scherpe interne en externe kritiek waren onderworpen. «Geen documenten, geen geschiedenis», leerde men toen⁴. We hebben moeten wachten tot de tweeledige revolutie, in de eerste decennia van deze eeuw, methodologisch en documentair, van de historische wetenschappen om ons los te maken uit de greep van het historische feit en dientengevolge van de politieke geschiedenis als paradigma van de geschiedenis van de losse feiten. De vruchtbaarheid van deze kritiek van het historisch positivisme heeft zich sindsdien bewezen. Door voorrang te geven aan de structuren en de bewegingen voor de oppervlakte verschijnselen en de ontpersoonlijkte vastheid van de feiten, door het opwaarderen van de lange termijn en de meervoudigheid van de tijd ten overstaan van de korte termijn en de veronderstelde lineariteit van de historische tijd, heeft de «nieuwe geschiedenis»⁵ ontegenzeggelijk een buitengewone impuls gegeven aan het wetenschappelijk onderzoek. Deze nieuwe geschiedenis bracht vernieuwing zowel in de methoden als in de omschrijving van de onderwerpen. Door de vragenlijst uit te breiden en door zich open te stellen voor een vruchtbare interdisciplinaire uitwisseling met de economie, de sociologie en de antropologie, heeft zij niet alleen de verkenning van tot dan toe verwaarloosde of zelfs in laag aanzien staande gebieden (economische en sociale geschiedenis) sterk kunnen sti-

muleren, maar vervulde zij ook een voortrekkersrol door het voorstellen van totaal nieuwe methoden (seriële geschiedenis) en gebieden (mentaliteitsgeschiedenis, mondelinge geschiedenis) die de traditionele geschiedschrijving zelfs niet overwoog in haar beschouwingen te betrekken. Het «grondgebied van de historicus» werd uitgebreid naarmate de behandelde problematiek zich diversifiëerde. De historiografische verworvenheden van deze gebundelde aanpak zijn enorm. Maar deze bevrijding uit de greep van het losse feit en de korte termijn kon slechts worden verkregen door het terugwijzen en een radicale ontwaarding van het feit op zich, dat in de logica van de geschiedenis van de lange termijn letterlijk overgaat in voorbijgaand «stof», «schuim», «oppervlakte» verschijnsel van de grote structurele en langzame groundbewegingen die de geschiedenis vormen⁶. Oppervlakkige manifestatie van de verdragende onderaardse spanningen zou het historisch feit op deze wijze onherroepelijk zijn veroordeeld in duisternis, ja zelfs in de vergetelheid te verdwijnen⁷. Tegenover dit historiografisch perspectief geconcretiseerd in werken die alle bewondering verdienen, stelt zich, zoals de historicus Arno Mayer⁸ met recht heeft opgemerkt het «historisch feit Auschwitz» als een feit met sterk onthullende waarde. Het reactiveert het «historische feit» en ontkracht de perceptie van de nieuwe richting, die de korte duur ontwaardt. Het «historisch feit Auschwitz» behoort tot het type historische feiten dat opnieuw de korte duur projecteert als grondmodel voor het verstaan van de historische tijd, als een van die onthullende feiten waarvan de schokgolven juist vorm geven aan onze voorstellingen van de lange duur⁹.

Deze terugkeer van het historische feit op het historiografisch toneel betekent evenwel geen terugvallen op de positivistische denkwijze. Het historisch feit vervalt niet tot het feitelijk statuut waartoe het historisme het had veroordeeld. Het «historische feit Auschwitz» kan immers, om een categorie van Marcel Mauss over te nemen, gelijk worden gesteld met een «totaal sociaal feit»¹⁰, d.w.z. een uitzonderlijk sociaal feit dat verwijst naar het geheel van een systeem en dat de dieptestructuur daarvan blootlegt¹¹. Als zodanig is het een model voorbeeld van historische feiten die ons, meer in het algemeen, de noodzaak doen inzien van een bestudering van de context van verschijnselen van de korte duur¹², een aanpak die het historische feit in een perspectief stelt en het daardoor in zekere zin behoedt voor de positivistische feitelijkheid die elk samenhangend begrip in de weg staat¹³. Het is interessant vast te stellen dat deze plot-

¹³Door dit standpunt tot z'n uiterste consequentie te leiden in het kader van de geschiedschrijving komt de filosoof Paul RICOEUR er toe te stellen dat in dit nieuwe perspectief het «historisch feit» uiteindelijk niets anders is dan het product van een verhaal, een uiteenzetting, een geconstrueerde zingevende voorstelling (Paul RICOEUR, «Remarques d'un philosophe», *Ecrire l'histoire du temps présent*, Editions du CNRS, Parijs, 1993).

¹⁴Octavio PAZ, *Point de convergence. Du romantisme à l'avant-garde*, Gallimard, Parijs, 1976.

¹⁵Daniel BENSAÏD, Walter Benjamin, *Sentinelles messianiques*, Plon, Parijs, 1990, blz 140.

selinge opwaardering van de korte duur en van het historische feit niet zijn oorsprong vindt in de geschiedwetenschap zelf, maar in de niet aflatende arbeid en in de beeldenstorm ondernomen door haar stiefmoeder en haar rivale, de herinnering. Onder de onvoorstelbare druk van de herinnering aan de misdaden en de genocides van de nazi's is de geschiedwetenschap er de laatste vijftien jaar toe gedwongen, niet alleen deze bladzijde van de geschiedenis die men als min of meer omgeslagen beschouwde opnieuw te lezen, maar ook zich zelf open te stellen voor een aantal vragen waarvoor zij tot nu toe geen enkele belangstelling had getoond.

¹⁶Charles PEGUY, *Clio*, Gallimard, Parijs, 1942.

¹⁷Pierre NORA, «De l'histoire contemporaine au présent historique», *Ecrire l'histoire du temps présent*, Editions du CNRS, Parijs, 1993.

¹⁸Pierre NORA, «Le retour de l'événement» loc. cit.

Altijd gecompliceerd, van oudsher vijandig en soms zelfs als met elkaar in strijd gezien, hebben de betrekkingen tussen herinnering en geschiedenis sedert het einde van de zeventiger jaren diepgaande veranderingen ondergaan. De zoektocht naar de eigen identiteit die sindsdien individu, collectiviteiten en naties ondernemen kon geen betere steun voor het verwezenlijken van haar ambities vinden dan die welke zo ruimhartig wordt verschaft door de arbeid van de herinnering. Dit reactiveren van de herinnering, de openbare en de persoonlijke, beantwoordt ontegenzeggelijk aan een diep gevoel van ongerustheid over een toekomst die van nu af aan minder als draagster van beloften dan als draagster van verschrikkingen verschijnt¹⁴. Deze koortsaanval van de herinnering die blijkt uit tal van verschijnselen boezemt Clio angst in : niet meer buitengesloten zoals vroeger, wordt haar rivale agressief en betwist zij haar de uitsluitende bevoegdheid die zij in alle rust meende te kunnen uitoefenen over het rijk van het verleden, een rijk dat zij, het zij gezegd, met grote methodologische en institutionele inspanningen had veroverd. De herinnering eist nu niet alleen haar adelsbrieven op, maar ook haar eigen geschiedenis, een geschiedenis van haar, een geschiedenis voor haar. Vele symptomen tonen deze nieuwe confrontatie aan. De laatste vijf jaar heeft men een tiental colloquia, ontmoetingen, conferenties en seminaria kunnen noteren over het onveranderlijke thema «Geschiedenis en herinnering», zonder rekening te houden met de ontelbare wetenschappelijke publicaties over dit onderwerp.

Alleen, dit binnendringen van de herinnering om bedreigde individuele en collectieve identiteiten te redden, heeft een aantal destabiliserende gevolgen. Allereerst, anders dan te verzinken in het verleden, zoals men gewoonlijk denkt, zwerft de herinnering hongerig rond het heden¹⁵. En op

zijn beurt bepaalt het heden de herlezing van het verleden. Zo is voor de herinnering het verleden niet een tekst, maar een voorwendsel, een voorwendsel om een ervaring, werkelijk of mythisch, volledig gereconstrueerd vanuit het heden, opnieuw te bezoeken. En dan merkt men dat dit verleden en deze ervaring geen levenloze dingen zijn, zoals Clio had voorgewend, maar dat zij, integendeel, nog altijd actief en nog altijd levend zijn. Charles Péguy had er al op gewezen : anders dan de geschiedenis die aan het historische feit voorbijgaat en het achter zich laat, blijft de herinnering er altijd binnenin, zij verlaat het nooit, zij woont erin en schenkt het leven in het heden¹⁶. Daardoor eist de categorie van het heden een bijzondere belangrijke plaats op. Alles geschiedt immers alsof tussen een volledig onvoorspelbare toekomst en een verleden teruggegeven aan zijn eigenaardigheid, het heden, tot dan toe slechts een bruggetje, een imperatieve categorie begint te worden van ons zelfbegrip¹⁷. De arbeid van de herinnering draait als het ware de onomkeerbare lijn van de tijd om : de verleden tijd wordt niet meer telkens terugverwezen naar achter, maar wordt integendeel onweerstaanbaar aangetrokken, aangezogen naar en door het heden. De herinnering spuit geschiedenis in, soms inderdaad als overdose, in het heden. Dat is één van de redenen, waarom er geen enkel tijdvak wordt gevonden dat, zoals dat van ons, zijn heden beleeft als beladen met zoveel reeds historische zin¹⁸. De gevolgen van deze historisering van het heden voor de gegevens van het historisch bewustzijn kunnen een bijzonder verwoestende uitwerking hebben. Want anders dan de geschiedenis, dochter uit een goede familie, sterk in het onderhandelen over wapenstilstanden en verdragen (om het verleden doorgang te verlenen) is de herinnering, komend uit zekere bronnen, avontuurlijk, twistziek, vijand van consensus. Terwijl de geschiedenis de nationale en collectieve consensus zoekt te versterken, werkt de herinnering zonder ophouden aan de ontploffing daarvan. Wij zeiden het reeds : onder druk van een gereactiveerde en strijdlustige herinnering werd de geschiedenis de laatste jaren genoopt bepaalde elementen van het verleden opnieuw te bezoeken, maar ook die te herzien - bepaalde elementen van het verleden die niet voorbij wilden gaan, zoals het verleden van het IIIe Rijk, zijn misdaden en zijn genocides.

Auschwitz als modern historisch feit

Deze herschikking van de betrekkingen tussen geschiedenis en herinnering¹⁹ doet ons denken dat er uiteindelijk

¹⁹Wij kunnen waarnemen dat het debat «geschiedenis-herinnering» - d.w.z. de klassieke tegenstelling tussen de bewijzen van archieven en de getuigenissen van de levenden - opgelost gaat worden juist door een «probleem» te worden, een probleem dat als zodanig wordt erkend en aanvaard. Boven het onderscheid tussen mondelinge en schriftelijke overlevering is datgene dat nu telt de wijze waarop wij hetzij de herinnering, hetzij mondelinge, hetzij schriftelijke bronnen ondervragen. Door deze discussies hebben wij geleerd het wetenschappelijk karakter van de geschiedenis minder hoog te waarderen en, na een paar dwalingen, kritischer te zijn t.a.v. de herinnering. Zie in dit verband Paul RICOEUR, «Remarques d'un philosophe», *Ecrire l'histoire du temps présent*, op. cit.

²⁰Ook al doet deze datering ontzettend veel problemen rijzen zodra wij Auschwitz plaatsen in en in verband brengen met het kader van de oorsprong en de geschiedenis van het IIIe Rijk. De historische periodisering heeft in dit opzicht geleid tot levendige en interessante discussies (zie Ian KERSHAW, *Qu'est-ce que le nazisme ? Problèmes et perspectives d'interprétations*, Gallimard, Parijs, 1992).

²¹Faire de l'histoire (sd de Jacques LE GOFF et Pierre NORA), 3 vol., Gallimard, Parijs, 1974, *Ecrire l'histoire du temps présent*, op. cit.

²²Pierre NORA, «Le retour de l'événement» *Faire de l'histoire*, op. cit., vol I, pp 300-301.

²³Dit plotseling naar boven komen, door het «historische feit», van instinctieve en erfelijke reacties verschole onder een normaal gedrag gevormd door de cultuur, wordt geanalyseerd door de historicus René REMOND in zijn studie «L'opinion française des années 30 aux années 40. Poids de l'événement, permanence des mentalités», *Vichy et les Français*, Fayard, Parijs, 1992.

²⁴Saul FRIEDLÄNDER, «Sur l'his-torisation du national-socialisme». Echange de lettres avec Martin BROSZAT, Bulletin trimestriel de la Fondation Auschwitz, nr 24, april-september, 1990, blz 65.

²⁵Eberhard JÄCKEL, Hitler idéologie, Calmann-Levy, Parijs, 1973, «L'élimination des Juifs dans le programme de Hitler», in L'Allemagne nazie et le génocide juif, Gallimard/Le Seuil, Parijs, 1985, «Hitler ordonne le génocide», Bulletin Trimestriel de la Fondation Auschwitz, nr 29, juli-september 1991.

²⁶Hannah ARENDT, *Le système totalitaire*, Seuil, Parijs, 1972, *Sur l'antisémitisme*, Calmann-Levy, Parijs, 1973.

²⁷Ik wijs er, terwille van de nauwkeurigheid, op dat in werkelijkheid de systematische vernietiging van Joden door brute moordpartijen begint bij de inval in Polen en in eerste maanden van de aanval op de Sovjet-Unie op bijzonder meedogenloze wijze wordt gegeneraliseerd. Deze gruwelijke slachtingen worden uitgevoerd door speciale commando's die achter het front opereren en die de opmars van de legers van Hitler op de voet volgen. Zij hebben de opdracht alle Joden en allen die zich van Sovjetkant in de veroverde steden en dorpen verzetten systematisch te liquideren. Het is eveneens dienstig te preciseren dat ook de methoden - injecties en gas - gebruikt voor de uitroeiing van Joden en Zigeuners die het hiervoor aangewezen nazi personeel gebruikt, sinds 1939 op ruime schaal zijn beproefd en gebruikt in het kader van de operatie T4, d.w.z. in het kader van het Euthanasie programma door Hitler persoonlijk afgekondigd om nuttelozen, d.w.z. geesteszieken, gehandicapten en ongeneeslijk zieken, te doden.

twee historische feiten Auschwitz - in de ruime betekenis die ik aan deze term geef - bestaan. Het eerste historische feit is het historisch «gedateerde»²⁰, het tweede dat van de «herinnering Auschwitz» als model «modern historisch feit». We weten dat het begrip «modern historisch feit» betrekkelijk recent is. Het werd uitgewerkt in het kader van de veelbewogen discussies over de grondslagen en de methoden van de geschiedenis van het heden²¹. Zoals we hebben gezien, verschilt het statuut daarvan radicaal zowel van dat wat de positivistische school daaraan toekent door het te onpersoonlijken als van het statuut dat de geschiedenis van de lange termijn het verleent door het te ontwaarden. Ik kan geen betere definitie van het moderne historische feit, toegepast op de herinnering Auschwitz, vinden dan die welke Pierre Nora ons in veel breder kader voorstelt. Volgens hem getuigt het moderne historische feit minder voor wat het vertolkt dan voor wat het onthult, minder voor wat het is dan voor wat het losmaakt (...); het is slechts een echo, een spiegel van de maatschappij, een gat, plaats in de tijd, van de meedogeloze, afzonderbare, opkomst van een geheel van sociale verschijnselen opduikend uit de diepte en die, zonder dat feit, verborgen zouden zijn gebleven in de schuilhoeken van de collectieve psyche²². Anders gezegd «het moderne historische feit» vormt, omdat het voorstellingen van vervlogen gebeurtenissen oproept, een terrein van waaruit wij met goed gevolg boringen kunnen verrichten naar mentaliteitsstructuren die in de individuele en collectieve diepten²³ verborgen liggen.

Wat onthult dan de «herinnering aan Auschwitz» uit het gezichtspunt van de huidige stand van onze maatschappijen? Van welke verschijningen opkomend uit de diepte van de collectieve psyche getuigt die herinnering? Welk zelfbeeld zendt zij ons als spiegel terug?

Auschwitz als paradigma van de misdadigheid van de nazi's

Ik wil erop wijzen dat ik, wanneer ik het heb over het «probleem Auschwitz» of het «historische feit Auschwitz», me niet beperk tot het kamp Auschwitz-Birkenau met de 33 bijbehorende kampen en werkcommando's. Ik gebruik het concept Auschwitz in dat wat het aan emblematisch in zich heeft, als het paradigma in zekere zin van de totale omvang van de misdadigheid van de nazi's²⁴, d.w.z. van een uitzonderlijke misdadigheid, de staatsmisdadigheid van het IIIe Rijk²⁵. De periode van deze misdadigheid gaat de

bijzondere en cruciale context van de Endlösung te buiten. Zij begon, zoals bekend, in 1933, en was gericht op een radicale omvorming van de maatschappij door middel van terreur en geweld, een totalitaire omvorming. In navolging van Hannah Arendt kunnen wij zeggen dat de criminele nazi-instelling - waarvan het concentratiekampstelsel de meest typerende uitdrukking vormt - de verwezenlijking vormt van de doelstelling van het nazi-totalitarisme, nl. de mens van zijn natuur beroven, hem beroven van zijn menselijkheid²⁶. Het proces van deze misdadigheid uit naam van en door middel van de Staat, begint, zoals wij weten, met de opening van de eerste concentratiekampen bestemd om de hele politieke oppositie te liquideren, alle geledingen van de maatschappij te terroriseren en in het gareel te laten lopen ; het proces gaat verder met een ongebreidelde uitwerking van een anti-joods beleid gericht op discriminatie, beroving en vernietiging, door de tenuitvoerlegging van een euthanasie-programma om de maatschappij gezond te maken door het liquideren van «nuttelozen» (geesteszieken, gehandicapten, lijdens aan ernstige erfelijke ziekten, ongeneeslijk zieken, enz.) ; zij bereikt haar hoogtepunt met het ontketenen van de oorlog en vanaf najaar 1941, met de systematische en industriële vernietiging van Joden en Zigeuners terwijl de Blitzkrieg overgaat in een totale oorlog om de definitieve overwinning van een duizendjarig rijk zeker te stellen.

²⁸Jean LADRIERE, «Auschwitz, notre mémoire», in Yannis THANASSEKOS et Hans WISMANN, Révision de l'histoire. Totalitarismes, crimes et génocides nazis, Editions du Cerf, Paris, 1990.

Als het kamp Auschwitz tegenwoordig deze modelfunctie vervult komt dat doordat wij daar als het ware de omvang en al de dimensies van de misdadigheid van de nazi's geconcentreerd vinden : gedeporteerde politieke gevangenen, krijgsgevangenen, gedeporteerde misdadigers, homoseksuelen, medische experimenten, dwangarbeid, vernietiging door arbeid en tenslotte de directe vernietiging, zonder omwegen, van joden en zigeuners²⁷.

Waarom treft, een halve eeuw later, de herinnering aan Auschwitz in die mate het bewustzijn van onze tijd ? De vraagstelling is des te complexer omdat dit zelfbewustzijn - individueel of collectief - wordt geraakt in de drie wezenlijke dimensies, historisch bewustzijn, politiek bewustzijn en ethisch bewustzijn. Daarop een antwoord te vinden is niet eenvoudig.

Auschwitz : een breuk in het historisch bewustzijn

Vanuit het gezichtspunt van het historisch bewustzijn betekenen nazisme en de tweede wereldoorlog, om redenen

die wij zullen trachten te verklaren, een beslissende en onherstelbare breuk. Een breuk die zich heeft voorgedaan in het hart van de moderniteit - in het Europa en het Duitsland van de eerste helft van onze eeuw. Het eerste gevolg van deze breuk is dat die ons historisch wereldbeeld radicaal vergruizelt, het beeld waardoor wij hebben geleerd te zijn, ons onszelf voor te stellen, ons de wereld voor te stellen en zin te geven aan de wereld. Het lijkt er immers op of er sindsdien niet meer één wereld is, maar twee, de wereld «voor Auschwitz» en de wereld «na Auschwitz». Het westers bewustzijn had tot dat ogenblik een vorm van historiciteit gecreëerd waarin de grote modelfiguren plaatsnamen die vanaf de Middeleeuwen tot de tweede wereldoorlog, voor Europa vorm hadden gegeven aan het gevoel te behoren tot een gemeenschappelijke geschiedenis, tot een gemeenschappelijk cultuur²⁸: de Renaissance, de Hervorming, de godsdienstoorlogen, de Verlichting, de Franse Revolutie, de napoleontische oorlogen, de industrialisering, de economische rationaliteit, de rationalisering van de politiek, de sociale emancipatiestrijd, de Russische Revolutie, de eerste wereldoorlog, de vormen, tenslotte, van een grotendeels gesecculariseerde techno-bureaucratische beschaving. Dit proces bestaande uit voortdurende veranderingen, vooruitgang en regressie, sprongen en depressies, mislukkingen en successen, tragedies en hoop, had langzaam maar zeker een breed verspreid historisch bewustzijn gevormd dat in betrekkelijk gelijksoortige levensomstandigheden was geworteld. Het wezenlijk kenmerk van dit historische bewustzijn was gelegen in de overtuiging er in geslaagd te zijn dialectisch uit te stijgen boven de in hoge mate tegenstrijdige historische momenten die het gedurende de eeuwen hadden gevoed en gevormd. Een dergelijke overtuiging aangaande het vermogen boven zich zelf uit te stijgen - door onophoudelijk uit te stijgen boven zijn eigen tegenstrijdige momenten - was uiteraard niet zonder gevolgen voor het beeld dat dit historisch bewustzijn van zich had: niet alleen stelde het arrogant zijn kennelijke superioriteit boven alle andere culturen en beschavingen, maar het etaleerde ook trots een onvoorwaardelijk vertrouwen in zijn eigen mogelijkheden. In deze vorm van moderne historiciteit werd de toekomst dan ook begrepen, zoals we weten, door de ideeën van vooruitgang, van onbeperkte volmaakbaarheid, van autonomie, van sociale emancipatie, van humanisme, van de mens als doel, van de waarheid als criterium en waarde, en uiteindelijk van het voorzienbare rijk van de tenslotte verwezenlijkte vrijheid. Ondanks de diverse onvolkomenheden en tegenstellingen,

²⁸David S. LANDES, *L'Europe technicienne ou le Prométhé libéré*, Gallimard, Parijs, 1975 (oorspronkelijke titel, *The Prometheus Unbound*, Cambridge University Press, Londen, 1969), Maurice BAUMONT, *La Faillite de la Paix* (1918-1939), Presses Universitaires de France, Parijs, 1945.

schenen instrumentele rede en ethische rede altijd samen te lopen naar hetzelfde doel. Weliswaar was deze wereldbeschouwing, kind van een moderniteit te zeker van zich zelf, reeds ernstig geschokt door de eerste wereldoorlog. Maar, ondanks de absurditeit en ondanks de verschrikkingen, vormde deze oorlog, per slot van rekening gevoerd volgens tamelijk klassieke concepties en methoden, een soort gebeurtenis die nog te rationaliseren viel en dus te plaatsen was in het kader en de schema's van dit historisch bewustzijn. Wel hadden reeds in de 19e eeuw en ook rond de eeuwwisseling bepaalde denkers, zonder zich te willen aansluiten bij een romantische critiek van de moderniteit, ons nadrukkelijk gewaarschuwd voor de risico's en de verblinding van een dergelijke visie vol illusies over het historisch proces (cf Karl Marx, Max Weber). Maar deze waarschuwingen zijn niet alleen niet gehoord, maar zijn, voor een deel althans, als instrument gebruikt en ingeschakeld voor andere doeleinden. Voorts, en dat vergeten we dikwijls, heeft de korte maar reële periode van welvaart die een aanvang nam na de crisis van 1923 de moderniteit een nieuw elan gegeven dat sterk heeft bijgedragen tot het herstel van haar zelfvertrouwen en haar heeft gewapend met nieuwe pretenties inzake haar mogelijkheden voor de toekomst²⁹. Na de ramp van de eerste wereldoorlog getuigen de geschriften uit het midden van de twintiger jaren opnieuw van het optimisme van een tijdperk van onbegrensde welvaart.

Het «historisch feit Auschwitz» - in de emblematische betekenis van het woord - heeft deze gedurende de jaren uitgewerkte vorm van historiciteit gebroken ; het is ingeslagen in deze vorm van historisch bewustzijn dat rechtstreeks is voortgekomen uit de moderniteit, onze moderniteit. Inderdaad, wat is «Auschwitz» anders dan de absolute ontkenning van de fundamenteen waarop men deze vorm van historiciteit heeft menen te kunnen bouwen ? Wat betekent «Auschwitz» anders dan de totale ontbinding van de fundamenteen waarop wij onze eigen vorm van historisch bewustzijn hebben leren bouwen ? Het is niet nodig hier - ik bedoel voor de lezers die het werk van Primo Levi kennen - aan te tonen waarom juist «het beginsel Auschwitz» deze snelle ontbinding vertegenwoordigt, deze radicale en absolute ontkenning van het menselijk beginsel, van het beginsel van de eenheid van het menselijk geslacht, het principe dat één van de wezenlijke verworvenheden vormde van dit historisch bewustzijn³⁰. In termen van «bestaan», gemeenschap en beschaving heeft men in Auschwitz-Birkenau geraakt aan het fundament van het menselijk

³⁰Robert ANTELME, *L'espèce humaine*, Gallimard, Parijs, 1990, Jorge SEMPRUN, *L'écriture ou la vie*, Gallimard, Parijs, 1994, Primo LEVI, *Si c'est un homme*, Julliard, Parijs, 1987.

³¹Jürgen HABERMAS, «Conscience historique et identité post-traditionnelle. L'orientation à l'Ouest de la R.F.A.», *Bulletin trimestriel de la Fondation Auschwitz* nr 25-26, oktober-december 1990.

³²Hans MOMMSEN, «La réalisation de l'utopie : La «solution finale» dans le IIIe Reich», *Bulletin trimestriel de la Fondation Auschwitz*, nr 29, juli-september 1991, Christopher R. BROWNING, «La décision concernant la solution finale», in *L'Allemagne nazie et le génocide juif*, op. cit., Philippe BURRIN, «L'historien et l'historisation» in *Ecrire l'Histoire du temps présent*, op. cit.

beginsel, heeft men bewust een al te diepe laag van de solidariteit die bestaat tussen alles met een menselijk gezicht aangetast³¹. In weerwil van alles wat de wereldgeschiedenis had gezien aan beestachtigheid, ging men er tot dan toe van uit dat de integriteit van deze diepe laag min of meer intact was gebleven en dat die nooit aangetast zou kunnen worden. Auschwitz verpulvert deze overtuiging. Het aantasten van deze diepe laag heeft plaatsgevonden en dat is het wat nu rust op de as en de ruïnes van de gaskamers en de crematoria van Auschwitz. Zoveel menselijks is daar bedolven dat deze massale vernietiging de grondslagen van het zelfbewustzijn aantast. De slachtoffers van Auschwitz waren niet anoniem - de overweldigende meerderheid bestond uit joden, aangewezen als slachtoffers vanwege hun jood zijn - maar daar doorheen is de mens door de mens ter dood gebracht, juist in zijn hoedanigheid van mens. En het is deze universele dimensie van dat wat op deze plaatsen zo absoluut is ontkend - d.w.z. de mogelijkheid mens te zijn - die de buitengewone invloed van de herinnering aan Auschwitz op het eigentijdse bewustzijn verklaart.

³³Hans MOMMSEN, loc. cit.

³⁴Pierre AYCOBERRY, *La question nazie, Essais sur les interprétations du national-socialisme*, Editions du Seuil, Parijs, 1979 - Ian KERSHAW, *Qu'est-ce que le nazisme ? Problèmes et perspectives d'interprétation*, op. cit., Tim MASON, «Banalisation du nazisme ? La controverse actuelle sur l'interprétation du national-socialisme», *Le Débat*, nr 21, september 1982.

³⁵Christopher R. BROWNING, «La décision concernant la solution finale», *L'Allemagne nazie et le génocide juif*, op. cit.

³⁶Philippe BURRIN, «L'historien et l'historisation», *Ecrire l'histoire du temps présent*, loc. cit. Voor een synthese van dit debat zie mijn studie «La vision national-socialiste du monde et le génocide du peuple juif», *Le passage du témoin, La lettre volée*, Brussel, 1995.

³⁷Yannis THANASSEKOS, «Positivisme historique et travail de mémoire. Les récits et les témoignages comme source historique», *Actes I du Congrès International sur L'Histoire et la Mémoire des crimes et génocides nazis*, loc. cit.

Op deze plaatsen die de naam dragen van «concentratie- en vernietigingskampen» is iets onherroepelijks, iets ondenkbaars, iets onvoorstelbaars gebeurd, iets dat niet te integreren valt, en dat zelfs rationeel onbegrijpelijk is binnen de referenten en de categoriën die ons het van het verleden geërfde historisch bewustzijn verstrekt - een vorm van bewustzijn waarin, ik herhaal het, wij hebben geleerd te zijn, te leven, te functioneren, ons de wereld voor te stellen en te begrijpen. Zowel de meest geleerde studies van het feit zelf als de getuigenissen van de overlevenden van de concentratie- en vernietigingskampen stuiten op deze onmogelijkheid om zich het historische feit voor te stellen of zelfs te denken als iets dat mogelijk of voorstelbaar is. Alle historici wijzen ons op deze buitengewone en ongehoorde situatie : de verschrikking van deze opeenhoping van onmenselijkheid gaat de verbeeldingskracht en het voorstellingsvermogen van de historici te boven³². Met andere woorden, vanuit het gezichtspunt van ons historisch bewustzijn is het de «effectiviteit» van het historische feit - van een feit dat toch heel werkelijk is - die problemen lijkt te doen rijzen, problemen van verbeelding, problemen van integratie. En toch zijn er weinig onderwerpen van contemporaine geschiedenis die zoveel belangstelling hebben gewekt en aanleiding hebben gegeven tot diepgaande studies als de geschiedenis van het IIIe Rijk. We kunnen daarom met min of meer zekerheid stellen dat «Vandaag de loop van de

gebeurtenissen in ruime mate als opgehelderd mag worden beschouwd»³³. De literatuur over zaken die verband houden met de misdaden en de genocides van de nazi's is niet alleen veelomvattend, maar geeft ook voortdurend aanleiding tot debatten en controverses die zelfs een deskundige blik maar ternauwernood kan omvatten³⁴. Maar hoe verder wij komen in ons onderzoek en in de feitelijke kennis van de concrete historische processen, des te meer hebben wij de indruk dat het werkelijke raadsel van het nazisme zich aan ons begrip onttrekt. Volgens sommigen zou de historicus van de Endlösung te vergelijken zijn met de mens van de grot van Plato die van de werkelijkheid niets anders ziet dan schimmen en weerspiegelingen³⁵. Voor anderen zou de vernietigingspolitiek van de nazi's gebaseerd op het ras volledig ontsnappen aan elke historisering wegens de grondslagen van onze historische kennis³⁶. Bij de getuigenissen van de overlevenden - tot nu toe verwaarloosd, maar steeds talrijker en waarover wij nu over uitnemende studies beschikken - vinden wij, tragisch genoeg, dezelfde grens. De overlevenden verklaren zich namelijk niet in staat om zich hun eigen ervaring van concentratiekampgevangene te verbeelden, zich die voor te stellen en zelfs om die te begrijpen. Zij zeggen ons met zoveel woorden dat dat wat zij hebben beleefd iets is dat zowel onvoorstelbaar, onbegrijpelijk, onzegbaar, onverdragelijk om te horen als onmededeelbaar is. En wanneer zij trachten ons iets van de inhoud van hun ervaring te zeggen lijkt het vaak alsof zij over de ervaring van een derde vertellen. Bij de verhalen vinden wij vaak een soort splitsing van de persoonlijkheid tussen de overlevende en de concentratiekampgevangene. Verdubbeling die eruit bestaat dat degene die vertelt, zich herinnert, plotseling ontdekt een ander te zijn dan degene die de ervaring heeft doorleefd en wiens verhaal hij vertelt. Dit proces verschijnt in sommige getuigenissen in de vorm van een zin : «Ik kan het mij niet voorstellen, ik denk dat het een ander was die dit heeft doorgemaakt»³⁷. Kortom, zowel vanuit de globale analyse van het verschijnsel van de door de Nazi's gepleegde genocide als vanuit de herinnering van degenen die deze extreme ervaring hebben overleefd, stuit ons historisch bewustzijn op een volkomen nieuwe situatie omdat het niet in staat blijkt de effectiviteit van dat historische feit te integreren, omdat het weigert dit feit als mogelijk en voorstelbaar te beschouwen. Geconfronteerd met Auschwitz, blijft het historisch bewustzijn geobserveerd, verlamd, ten overstaan van de vraag die hopeloos onbeantwoord blijft : «Hoe was dit mogelijk ?» «Hoe hebben mensen dit andere mensen kunnen aandoen ?» Vraag die

³⁸Hannah ARENDT, *Eichmann à Jérusalem*, Gallimard, Parijs, 1963.

³⁹Robert ANTELME, *L'espèce humaine*, op. cit., Charlotte DELBO, *Aucun de nous ne reviendra*, Editions de Minuit, Parijs, 1970, Jorge SEMPRUN, op. cit., Raul HILBERG, *Exécuteurs, victimes, témoins. La catastrophe juive, 1933-1945*, Gallimard, Parijs, 1994.

⁴⁰Jacques LACAN, met name in zijn «Réponse au commentaire de Jean Hyppolyte sur la 'Verneinung' de Freud», *La Psychanalyse*, P.U.F. vol. 1, 1956, p. 41-49 (overgenomen in *Ecrits*, Editions du Seuil, Parijs, 1966).

⁴¹Een studie die model staat voor de onmacht van de historische school ten overstaan van een als nationale catastrofe aangevoelde situatie, is die van Friedrich MEINECKE, *Die Deutsche Katastrophe. Betrachtungen und Erinnerungen*, Wiesbaden, 1946, spoedig gevolgd door een massa studies die zich overgeven aan een echte demonologie van Hitler en de nazi-periode.

des te meer onontkoombaar is nu sinds de onverbiddelijke demonstratie van de banaliteit van het kwaad³⁸ het ons niet meer mogelijk is beulen en uitvoerders uit het bewustzijn te verdringen door hen te verbannen naar de sfeer van het dierlijke³⁹.

In deze atypische situatie, bij deze tegenstelling die onherleidbaar lijkt, die onmogelijk dialectisch kan worden overwonnen, kan het historisch bewustzijn verschillende strategieën ontwikkelen, die ik hier kort zal uiteenzetten.

De strategie van de ontkenning

Deze strategie bestaat er in eenvoudigweg te ontkennen dat het als onmogelijk aangemerkte historische feit werkelijk heeft plaatsgevonden. Kortom, omdat men de confrontatie met de enormiteit van het verschijnsel niet aandurft, ontkent men zonder meer de realiteit van het feit. Afgezien van hun minderwaardige politieke en ideologische oogmerken, slepen de hersenspinselen van de pseudo-historici van de ontkenning ook de gemakkelijke vluchtwegen mee die elk naief bewustzijn dat zich haast zich van de ondragelijke last te bevrijden, tracht te vinden. Ik ga hier niet verder op in.

⁴²Tim MASON, op. cit., Heinz-Gerhard HAUPT, «Sur une relecture de l'histoire du national-socialisme», *Le débat*, nr 45, mei-september 1987. *Devant l'histoire. Les documents de la controverse sur la singularité de l'extermination des Juifs par le régime nazi*, Ed. du Cerf, Parijs, 1988 (1e uitgave, München, 1987), Yannis THANASSEKOS et Hans WISSMAN (sd), *Révision de l'histoire. Totalitarismes, crimes et génocides nazis*, Ed. du Cerf, Parijs, 1990.

Ik zou er evenwel op willen wijzen dat in een ander verband de ontkenning, tegenover de massaliteit en de hardnekkigheid van de feiten, er zelfs toe kan leiden bij het subject een proces van buitensluiting te ontketenen, dat, in zijn neurotische vorm, wordt gekenmerkt door een hallucinatorische terugval in de werkelijkheid van datgene waarover het geen werkelijkheidsoordeel kon geven⁴⁰.

De demoniserende strategie

Deze strategie bestaat er in Auschwitz en het IIIe Rijk te demoniseren door daaraan, als het ware, een ahistorisch of buitenhistorisch statuut te verlenen. Als kolossaal ongeval, verbijsterende anomalie, zou Auschwitz een plotse binnendringen van duistere en irrationele krachten betekenen die in zekere zin de geschiedenis buiten de geschiedenis zouden hebben geworpen. Dat is de strategie die, met name in Duitsland, in de eerste jaren na de bevrijding de overhand had⁴¹. Zij heeft een bijzondere versie en een bijzonder succes gekend in de vorm van een benadering die men als «hitlerisme» kan qualificeren en die er in bestaat alles terug te brengen tot de demonische persoonlijkheid van Hitler en tot zijn rol als geobsedeerde bouw-

meester van heel het misdadige bouwsel. Ik zal hier niet dieper ingaan op deze strategie die, hoewel reeds lang door de historici verlaten, toch vandaag nog weerklank vindt in de gewone voorstellingen van het nazi-verschijnsel.

De strategie van de relativering

Het gaat hier om een zeer complexe benadering die berust op het in een historisch perspectief stellen van het IIIe Rijk - methodologisch bekend onder de naam van historisering - en die er op is gericht het «historische feit Auschwitz» onder te brengen onder de normen van een ruimere contextuele rationalisering in het verband van de lange termijn, met name uit geopolitiek gezichtspunt en in het licht van een meer omvattende analyse van de logica van de actoren. Het voornaamste effect van deze benadering is een relativering, zelfs een banalisering van Auschwitz, omdat dat, met name door comparatieve en analogische procédés, een plaats wordt toegewezen in de lange reeks slachtpartijen en abjecte misdaden die de mensheid sedert de nacht der tijden heeft gekend. Deze benadering, die de revisionistische wordt genoemd, begon in Duitsland aan het begin van de tachtiger jaren. Van publicatie tot publicatie kende deze benadering een bliksemsnelle ontwikkeling die in het midden van dat decennium culmineerde in dat wat men gewoonlijk de «Historikerstreit» noemt⁴².

De functionalistische strategie

Hier wordt de onmogelijkheid die men inroept tegen het historische feit gezien als het gevolg van een niet adequate waarneming van het feit zelf. Het probleem van de «effectiviteit» waarop ons historisch bewustzijn stuit, zou dus meer schijn dan werkelijkheid zijn. Het zou voortkomen uit een onjuist perspectief. Daarom zou het, om deze tegenstelling op te heffen, nodig zijn onze invalshoek van de globale analyse zowel van nazi-staat en nazi-regiem (instellingen, bestuur, leger, bureaucratie) als van de Duitse maatschappij onder het IIIe Rijk als zodanig, te wijzigen. Deze benadering legt het accent op de dynamische studie van de structuren en het functioneren van de nazi-staat, met name op de cumulatieve radicalisering van de processen die van 1933 tot 1939/41 hebben geleid tot de algemene oorlog en de genocides. Als erfgenamen van bepaalde zeer vroegtijdige analyses⁴³, hebben deze onderzoeken - gekwalificeerd als «functionalistisch» - sinds het begin van de tachtiger jaren een buitengewone ontwikkeling gekend en

⁴³Franz NEUMANN, *Béhémoth. Structure et pratique du national-socialisme*, Payot, Parijs, 1987 (Eerste uitgave : New York, 1942 en 1944).

⁴⁴Martin BROZAT, «Plädoyer für eine Historisierung des National-socialismus» in Herman GRAML en Laus-Dietmar HENKE (ed), *Nach Hitler. Der schwierige Umgang mit unserer Geschichte. Beiträge von Martin Broszat, München, R. Ildenbourg Verlag, 1987, pp 159-173*. De Franse vertaling van deze belangrijke tekst van Martin BROZAT die tot talrijke polemieken heeft geleid (zie Tim W. MASON, *Banalisation du nazisme. La controverse actuelle sur l'interprétation du national-socialisme*» op. cit.) is voor de eerste maal gepubliceerd in het Bulletin trimestriel de la Fondation Auschwitz nr 24, april-september 1990, gevolgd door de even belangrijke briefwisseling hierover tussen de auteur van het pleidooi en Saul FRIEDLÄNDER ; Hans MOMMSEN «Hitler, les dirigeants nazis et la mise en oeuvre du génocide» (oorspronkelijke titel : *The Challenge of the Third Reich*, H. Bull ed., Clarendon Press, Oxford, 1986) in François BERIDA (sd), *La politique nazie d'extermination*, Albin Michel, Parijs, Arno MAYER, *La «solution finale» dans l'histoire*, op. cit., Uwe Dietrich ADAM, *Judenpolitik im Dritten Reich*, Droste, Düsseldorf, 1972, Hans MOMMSEN, «La réalisation de l'utopie : la 'Solution finale de la question juive' dans le IIIe Reich», loc. cit., Martin BROZAT, *L'Etat hitlérien. L'origine et l'évolution des structures du Troisième Reich*, Fayard, Parijs, 1985.

⁴⁵Theodor W. ADORNO, *Modèles critiques*, Payot, Parijs, 1984.

⁴⁶Jürgen HABERMAS, «Conscience historique et identité post-traditionnelle. L'orientation à l'Ouest de la R.F.A.», Bulletin trimestriel de la Fondation Auschwitz nr 25-26, octobre-décembre, 1990.

hebben zowel een beter begrip van de structuren en de algemene werking van het nazi-regiem, als een meer verfijnde kennis van de mechanismes van besluitvorming op het hoogste niveau van de misdadige staat mogelijk gemaakt. Dit is ontegenzeggelijk de meest vruchtbare en de meest belovende weg om vooruitgang te boeken bij onze kennis van het nazi-verschijnsel, van de daarmee verbonden misdaden en genocides⁴⁴.

⁴⁷Walter BENJAMIN, *Essais II*, Denoël/Gonthier, Parijs, 1983 («Thèses sur le concept de l'histoire»)

De strategie van zelfreflectie

Naast dit onderzoek dat ons in staat kan stellen, om door een verandering van perspectief, een beter begrip van het nazi-verschijnsel te verkrijgen, zou men, vanuit het gezichtspunt van het historisch bewustzijn, eveneens een andere strategie kunnen overwegen, niet om uit deze tegenstelling te geraken of om daar boven uit te stijgen, maar om daaruit volledig de consequenties te trekken. De crisis waarin Auschwitz het historisch bewustzijn heeft gestort zou dit bewustzijn ook kunnen dwingen tot een terugkeer naar zichzelf, tot zelfinkeer in zekere zin⁴⁵. We zullen ons hier bezighouden met deze strategie.

In deze benadering wijzigt Auschwitz in een bepaald opzicht zijn eigen statuut ten aanzien van het historisch bewustzijn : het is niet meer deze radicale en absolute negativiteit die dit bewustzijn verlamt en blokkeert, maar het wordt, mits het bewustzijn zich daar vastbesloten op toelegt, het mogelijke en cruciale «moment» van zijn autocritiek. Sinds Auschwitz kan ons historisch bewustzijn zich niet meer voor zichzelf verbergen : niet alleen is het sindsdien volledig op de hoogte van de uiterste kwetsbaarheid van zijn grondslagen, maar bovendien weet het dat het de mogelijkheid, ingeschreven in zijn eigen zijn, van zijn absolute ontkenning bevat. Dit betekent dat het op tweeërlei wijze radicaal in twijfel kan worden getrokken.

⁴⁸Th. W. ADORNO, *Modèles critiques*, op. cit.

⁴⁹Th. W. ADORNO, op. cit.

Eerst voor wat het verleden betreft. Sinds Auschwitz is de naieve band die ons met het verleden verbond en die de historische continuïteit onderhield - door denktradities die de twijfel niet kenden - definitief verbroken⁴⁶. Na Auschwitz bestaat de mogelijkheid van een schone lei niet meer, het is niet meer mogelijk de geschiedenis op dezelfde wijze te bezien en te bestuderen : feitelijk en rechtens worden de slachtoffers van Auschwitz voor onze herinnering de afgevaardigden van alle slachtoffers van de geschiedenis, van alle overwonnenen en alle uitgesloten van de geschiedenis.

Deze herlezing van de geschiedenis waartoe Auschwitz ons dwingt, is een geweldige opgave, zowel wetenschappelijk en pedagogisch als ethisch. Auschwitz stelt ons namelijk in staat tot het doen van een sprong in het verleden⁴⁷ om het woord, dat nooit is gezegd of geschreven, terug te geven aan alle zwijgende slachtoffers van de geschiedenis, aan allen die de geschiedenis tot zwijgen heeft gedwongen. De mogelijkheid van een dergelijke herlezing betekent een omwenteling in de methodologische grondslagen van al onze historische kennis.

Vervolgens voor wat de toekomst betreft. Na Auschwitz kan het historisch bewustzijn zich niet meer op dezelfde wijze in zijn wordingsproces ontwikkelen. De breuk met het zicht op het verleden impliceert een even zo radicale verandering in de wijze van benadering van de toekomst. Het kan slechts als zelfbewustzijn dat kijkt naar dat wat er van de wereld kan worden blijven bestaan als het in zijn constituerende blik de kennis integreert van deze historische vorm van het radicale kwaad dat het bevat, een vorm die het als uiterste mogelijkheid moet aanvaarden, als een virtualiteit, die steeds geactualiseerd kan worden.

In deze tweeledige verhouding, zou de radicale uitzonderlijkheid van Auschwitz niet liggen in zijn historische werkelijkheid - een stelling dikwijls verdedigd in bepaalde kringen van de nagedachtenis - maar in het feit dat het ons dwingt, meer dan elk ander historisch feit, onze verhouding tot de geschiedenis, die van het verleden en die van de toekomst, die waarvan wijzelf de actoren zijn, radicaal te herzien.

Aan het einde van de zestiger jaren stelde Adorno⁴⁸ in alle duidelijkheid de inzet van het probleem vanuit ons historisch bewustzijn. Sinds Auschwitz weten wij immers heel goed dat de voorwaarden voor de mogelijkheden van dergelijke breuken van menselijkheid virtueel zijn ingeschreven in de omstandigheden en de structuren van onze maatschappijen : «Het feit dat dit zich voordeed kan niet anders zijn dan de uiting van een uiterst krachtige tendens van de maatschappij» zegt hij⁴⁹. Het radicale antwoord op de imperatief «nooit meer Auschwitz» zou derhalve gelegen zijn in de radicale transformatie van de omstandigheden en de structuren die het mogelijk hebben gemaakt en waarvan het voortbestaan boven de mensheid hangt als een zwaard van Damocles.

Adorno is evenwel niet de dupe van de algemeenheid van een dergelijke vaststelling. Hij erkent direct dat de mogelijkheid van een transformatie van de objectieve omstandigheden - economische, sociale en politieke - die leiden tot dergelijke verschijnselen, uiteindelijk uiterst beperkt zijn. Vandaar zijn centrale conclusie die van de opvoeding en de pedagogie de bevoorrechte as maakt van elk optreden op dit gebied. Als de transformatie van deze structurele omstandigheden in zekere zin niet actueel is, opgeschort wegens het ontbreken van objectieve mogelijkheden, worden de inspanningen ter bestrijding van een herhaling van dergelijke gebeurtenissen onherroepelijk teruggedreven, geworpen - zegt hij - naar de subjectieve sfeer, naar de factoren die geest en bewustzijn vormen, zowel individueel als collectief. Anders gezegd, onze inspanningen moeten zijn gericht op het uitwerken van een opvoedingsbeleid dat de subjectieve bestaansvoorwaarden kan veranderen.

Vandaar het belang van een opvoeding op school en van een opvoeding tot burger waarin de herinnering aan Auschwitz een constituerend element vormt. We zien hier duidelijk dat de oplossing van dit didactische probleem niet alleen prioritair is wegens haar ethische implicaties, maar ook omdat zij in zekere zin een aanvulling vormt op een toenemend manco aan individuele en collectieve beheersing van de omstandigheden en de structuren van onze maatschappijen.

Maar hoe kan men «het historische feit Auschwitz» onderwijzen? We vinden hier in een meer directe en minder abstracte vorm dat wat we hebben gezegd over het historisch bewustzijn geconfronteerd met Auschwitz. Het is voor alles nodig, geloof ik, in te zien dat deze materie van iedereen, maar in het bijzonder van hem die onderwijs geeft een kritische zelfreflectie vereist, een soort terugkeer van het subject tot zichzelf, iets waar juist Auschwitz ons toe dwingt. Zonder een dergelijke voorafgaande zelfreflectie kan men, naar het mij voorkomt, niet denken aan een pedagogische methode die is aangepast aan de specificiteit van ons onderwerp. Ik geloof dat deze verplichting niet alleen van ethische aard is. Zij maakt volgens mij ook deel uit van de voorwaarden voor de verstaanbaarheid niet alleen van wat Auschwitz betekent, maar ook van wat er zich werkelijk heeft afgespeeld, ik bedoel de absolute ontkenning van de ander als mens. Ik meen dat de werkelijke pedagogische moeilijkheid niet ligt in de grote complexiteit van de te onderwijzen materie - complexiteit die zeker niet te betwisten valt, maar die voor een groot deel beheersbaar is - maar

⁵⁰Ernst CASSIRER, *La philosophie des Lumières*, Fayard, Parijs, 1986 (Ed Gérard Monfort) (oorspronkelijke titel: *Die Philosophie der Aufklärung*, J.C. Mohr, uitgever, Tübingen, 1932)

in de kennisverhouding waartoe Auschwitz ons dwingt : een verhouding van innerlijkheid of om het anders te zeggen een verhouding van persoonlijke confrontatie met het onderwerp.

Wat betekent dit ? Gaat het om een pleidooi voor een in hoofdzaak subjectieve, intieme kennis, op de wijze van een innerlijke en quasi mystieke ervaring ? Absoluut niet. Om de argumentatie van Adorno over te nemen, het terugverwijzen naar de sfeer van het subjectieve van de behandeling van de vraag hoe morgen een nieuw Auschwitz te vermijden, impliceert geenszins een beperking of een begrenzing van onze historisch-objectieve benadering van het probleem. Integendeel. Een dergelijk perspectief veronderstelt immers - en daarin ligt de paradox - zowel een grondige intellectuele kennis van concrete historische processen en het duidelijke en verwarrende bewustzijn dat geen enkele verklaring van deze aard ooit voldoende kan zijn om ons, zelfs maar cognitief, te schikken in een dergelijk verschijnsel : de rede weigert, en dat strekt haar tot eer, dergelijke dingen voor mogelijk te houden. Er is dus, van uit zuiver cognitief oogpunt, een overschot dat een probleem schept en dat als het ware teruggewonnen moet worden. Dit terugwinnen hangt rechtstreeks af van ons vermogen de confrontatie aan te gaan met de vorm en de inhoud van deze historische ervaring.

Persoonlijk de confrontatie aangaan met de vorm en de inhoud van deze extreme historische ervaring betekent al onze kennis, al onze criteria, met inbegrip van die aangaande de geldigheid van onze kennis, al onze opvattingen, al onze waarnemingen, al onze normen van denken en van handelen, al onze oordelen en al onze vooroordelen te onderwerpen aan de toets van Auschwitz. Een dergelijke benadering is niet gemakkelijk. Zij vereist een soort cognitieve en ethische crisis van de kant van degene die deze benadering wil volgen, in de zin van een crisis van het denken waarvan de epistemologie ons spreekt⁵⁰.

Een dergelijke probleemstelling verwijst ons naar het hoofdprobleem, dat van de mogelijke uitwerking van een pedagogie van zelfreflectie over Auschwitz.

⁵¹Luc FERRY et Alain RENAUT, Heidegger et les modernes, Grasset, Parijs, 1988.

Ik zal hier niet de bakens en de etappes van een dergelijke zelfreflectie uiteenzetten, van deze terugkeer van het subject tot zichzelf waarvan Adorno ons spreekt. Ik beperk mij er toe in het kort slechts twee conclusies te formuleren waartoe een dergelijke benadering onvermijdelijk zou leiden. Er zijn namelijk, zo komt het me voor, twee grondbe-

ginselen die voortvloeien uit een dergelijke confrontatie van zichzelf met Auschwitz : enerzijds die van de autonomie, d.w.z. de noodzaak zich zelf te bepalen - hetgeen de radicale en voortdurende kritiek impliceert van alle factoren die deze autonomie beperken of de verwezenlijking daarvan belemmeren, daarbij inbegrepen in de praktijk van het onderwijs - en anderzijds het beginsel van de historische verantwoordelijkheid, d.w.z. de verantwoordelijkheid die op ons rust voor handelingen die wij niet persoonlijk hebben begaan - hetgeen op termijn de bepaling en het aanvaarden van een objectieve solidariteit van generaties door de geschiedenis heen impliceert.

Deze beginselen zijn heel duidelijk met elkaar verbonden en moeten gezamenlijk aan een kritische discussie worden onderworpen. Ik zal me er hier toe beperken enkele elementen voor een dergelijke discussie aan te dragen.

Het eerste beginsel, dat van de autonomie, vormt, zoals wij weten, een van de meest kostbare overleveringen van de Verlichting, meesterlijk verwoord door Rousseau en Kant. Vertaald en gereactualiseerd in de termen van de 19e en 20e eeuw, drukt dit beginsel de vastbeslotenheid uit de strijd aan te gaan met alles wat, in de diverse sociale gedragingen - met inbegrip van opvoeding en onderwijs - bijdraagt tot de vorming van een type onpersoonlijkt bewustzijn, d.w.z. een type bewustzijn dat voorbijgaat aan het beginsel van de autonomie als een doel voor de mens en dat dientengevolge de mens verlaagt tot de status van een ding en een middel. Een dergelijke bewustzijn dat zich afsluit voor de erkenning van de ander als autonome wil en hem derhalve doet verstarren in een natuurlijke of essentialistische definitie⁵¹ kan uiteraard slechts onpersoonlijkste betrekkingen produceren, waarvan betrekkingen van overheersing en autoriteit een typisch voorbeeld zijn. Een van de concrete gevolgen van deze situatie is juist de moeilijkheid, jazelfs het onvermogen zich met de anderen te identificeren. Wij weten dat in de meest extreme vorm, dit type bewustzijn en dit type betrekkingen de kern van het principe Auschwitz vormen : de anderen en zichzelf als dingen beschouwen, d.w.z. de mens zijn kwaliteit van mens zijn te ontzeggen, wat het beginsel van autonomie en het vermogen van zelfbepaling vormt. Dat is de zin van de breuk in menselijkheid die zich in Auschwitz massaal heeft voorgedaan en die ons allen aangaat, want deze aantasting van de ander is ook de ontkenning van zichzelf. Anders dan men gelooft, ligt de voornaamste pedagogische moeilijkheid niet in de ana-

lyse en de voorstelling van de wereld van het concentratiekamp als grensmodel van deze ontpersoonlijkende configuratie van de mens, maar in het feit dat in haar elementair beginsel deze configuratie aanwezig is en van invloed is in de normale werking van onze maatschappijen. Het is, naar ik meen, niet noodzakelijk hier aan te tonen dat het beginsel van een dergelijk verminkt bewustzijn - verminkt omdat de autonomie als doel voor het bewustzijn verborgen wordt - inherent is aan de normale sociale betrekkingen die de structuren van onze verdeelde, antagonistische en ongelijke maatschappijen met zich brengen. Geen enkele sfeer, geen enkele sociale activiteit - economie, politiek, cultuur, communicatie, het persoonlijk leven zelf - ontsnapt bij de normale werking van onze maatschappijen aan dit soort bewustzijn, dit soort betrekkingen. Opvoeden tegen het beginsel Auschwitz in zou dus inhouden het opsporen, het opjagen in onszelf en in alle sociale activiteiten van de veelvuldige uitingen en infiltraties van dit type bewustzijn dat de anderen en onszelf - onmerkbaar en verraderlijk - verlaagt tot de status van middelen en dingen. Wij leven nog steeds in levensomstandigheden waarin Auschwitz mogelijk was, een vaststelling die de tendens vertoont te vervagen zowel door de tijd die ons verwijderd van het onnoembare als door een bepaalde voorstelling die Auschwitz tot beeld maakt van een absoluut kwaad, een kwaad dat de maatschappij en de mensheid van buiten zou hebben getroffen. Wij weten dat dit «absolute kwaad» zich in onszelf bevindt, d.w.z. dat het ons bewoont zoals het de diepe tendensen van onze maatschappijen bewoont. Het hoofdbezwaar - wat ook argwaan zou zijn - tegen een dergelijke argumentatie zou er in bestaan te zeggen dat zij bijdraagt tot het normaliseren ja zelfs tot het banaliseren van Auschwitz, omdat zij zich dat voorstelt als een voortbrengsel, weliswaar pijnlijk en extreem, van de normale levensvoorwaarden en levensomstandigheden. Dit is uiteraard niet onze intentie. Het punt is te weten te komen hoe de uitzonderlijkheid van Auschwitz te denken zonder zich in de doelstelling te vergissen. Men kan zich inderdaad afvragen of het niet vruchtbaarder zou zijn, zowel uit het oogpunt van de zaak zelf als uit dat van de pedagogie, om Auschwitz te nemen als een cruciale historische toets om datgene te denormaliseren wat tot nu toe in het individuele en collectieve bewustzijn - en in onze sociabiliteit in het algemeen - is geïntegreerd en daarmee verzoend als normaal of min of meer normaal. Een dergelijk perspectief, dat uiteraard nader onderzocht zou moeten worden, zou de richting

⁵²In zijn analyse van de vorm van het historisch verhaal stelt F. K. ANKERSMIT zelfs dat niet de gebeurtenissen uitzonderlijk zijn zoals men zo vaak heeft gezegd, maar juist de verhalen daarover (*A semantic Analysis of the Historian's Language*, Nijhoff, 1983).

van ons onderzoek en onze pedagogische taken aanzienlijk veranderen.

Samengevat zou ik zeggen dat in zo'n geval de fundamentele moeilijkheid om Auschwitz te onderwijzen niet zou liggen in de als radicaal gestelde uitzonderlijkheid daarvan - stelling die het verschijnsel dreigt te dishistoriseren en waarbij wordt vergeten dat als er al een radicale en zelfs absolute uitzonderlijkheid bestaat het die is van de relatie die wij met het historische feit hebben⁵² - noch in de aard daarvan die onvatbaar voor rationele analyse heet te zijn - een stelling die als zij niet rationeel wordt bemeesterd, vrije baan kan geven aan om het even welke spiritualistische uitleg - noch in de absolute verschrikking en de absolute gewelddadigheid die het ons doet zien - stelling waarbij wordt vergeten dat wij tegenwoordig dagelijks worden overspoeld met dergelijke beelden - noch in het binnendringen van een heftige emotie die het begrip net zo goed kan blokkeren als helpen - een stelling die nadere overdenking verdient - maar in de moeilijkheid Auschwitz voor ons zelf te denken in zijn tragische dubbelzinnigheid : ontketende, ongeremde, onmetelijke verwezenlijking, uiterste, buiten de grenzen vallende verwezenlijking - en daarin juist uitzonderlijk, ethisch niet te integreren en cognitief aporetisch - van bepaalde elementen die niettemin inherent zijn aan de vormen en de inhoud van de sociale verhoudingen die de normale werking van onze maatschappijen beheersen. Wezenlijk bij deze moeilijkheid is dat het proces van Auschwitz ons ipso facto - zodra men zich niet beperkt tot een moreel en spiritueel protest - verwijst naar de sociale critiek in het heden, de sociale critiek hic et nunc. Deze koppeling is niet eenvoudig, maar wel noodzakelijk zowel voor het begrip van Auschwitz - van dat wat er in Auschwitz is gebeurd - als voor de strijd tegen de herhaling daarvan. Als we niet weten hoe Auschwitz te onderwijzen komt dat doordat er vandaag een probeem, een ernstig probleem naar mijn mening, ligt in het hoe van het onderwijs van de sociale critiek als noodzakelijke praxis voor het begrip van de geschiedenis en van het heden. Wij leven in een tijdvak dat in hoge mate wordt gekenmerkt door de verbanning van het kritisch denken en door een opmerkelijke desinvestering in de kritische activiteit op alle gebieden, zowel individueel als collectief. Deze situatie heeft uiteraard gevolgen voor de opvoeding in het algemeen en voor de wijze waarop Auschwitz wordt onderwezen in het bijzonder. Moet ik van Auschwitz een schrikbeeld maken - het is een schrikbeeld - om de ander terug te voeren tot de

⁵³Jean AMERY, *Par-delà le crime et le châtement*, Actes-Sud, 1995.

⁵⁴Walter BENJAMIN, *Ecrits français*, Gallimard, Parijs, 1989 («Sur le concept de l'histoire (1940)»).

norm, sociaal en ethisch, die als beschermend element wordt gesteld ? Dat komt er, onder meer, op neer van de bedreiging een vorm van pedagogie te maken. Of kan ik me het veroorloven, me baserend op deze extreme historische ervaring, om niet alleen de normaliteit en het normale te ondervragen, maar ook om die in verwarring te brengen, er bij te betrekken, te compromitteren, in de beklagdenbank te zetten, zo scherp te becritisieren, dat de verzoening met het bestaande wordt opgeheven ? Zou ik zo niet het risico lopen bij mezelf en bij de anderen een tragisch verlies van vertrouwen in de wereld teweeg te brengen ? Het is niet nodig er op te wijzen dat dit verlies van vertrouwen in de wereld zich reeds heeft voorgedaan, dat dit bij ons blijft en ons altijd pijnlijk raakt, juist omdat Auschwitz heeft plaatsgevonden⁵³. Hiervan moeten wij akte nemen : Auschwitz is in dit verband een punt waarvan geen terugkeer mogelijk is en zal dat blijven zolang de levensomstandigheden waarin het plaatsvond de onze blijven en deel van onze normaliteit uitmaken. Dit kenmerk van het historische feit, dat ethisch niet te integreren valt en dat cognitief aporetisch is, zal pas dan geïntegreerd zijn en begrepen door het historisch bewustzijn, wanneer deze levensomstandigheden radicaal, structureel zullen zijn gewijzigd. Om een woord van Walter Benjamin aan te halen «pas aan de bevrijde mensheid behoort het verleden volledig toe»⁵⁴.

⁵⁵Peter REICHEL, *La fascination fasciste*, Ed. Odile Jacob, Parijs, 1993.

Ik heb het in het begin van mijn uiteenzetting reeds gesteld : onze confrontatie met de geschiedenis van het IIIe Rijk schommelt gevaarlijk tussen twee uitersten : enerzijds een tendens en een verlangen tot historisering die leiden tot een relativisering van het verschijnsel (met de ideologische en politieke gevolgen die wij kennen) en anderzijds een houding van pedagogische demonisering van het verschijnsel, die het wel op afstand houdt, maar ook elke heldere en kritische analyse ter zijde schuift. We moeten een dam opwerpen tegen de tweeslachtigheid van de (burgelijke) normaliteit die zich tussen deze twee uitersten beweegt zowel om zich te beschermen als om zich te onttrekken aan haar eigen verantwoordelijkheid voor het onnoembare. Teveel heeft men de nadruk gelegd op het onvoorstelbare van datgene wat is gebeurd en deze probleemstelling heeft, mijns inziens, geleid tot misverstanden en dubbelzinnigheden die worden gevoed door onze hele culturele traditie die er op bedacht is de door haar uitgewerkte consensus te beschermen en een heldere kijk op de werkelijkheid van vroeger en van nu uit te sluiten. Onder het mom van een «gezond begrip»⁵⁵ heeft onze cultuur zich er - zoals reeds gezegd - mee belast

ons een «gezond» en beschermend onvermogen bij te brengen om ons het kwaad voor te stellen, een opvoeding die ons verbiedt niet alleen om het verschrikkelijke te aanschouwen, maar ook om het te denken. Zo is dit onvermogen zich het kwaad voor te stellen zelf een norm geworden.

Hier komt, denk ik, het instrument van de critiek, als gedachte en als praxis, te pas om juist een protesterende afstandelijkheid ten opzichte van wat is, in het leven te roepen, om ons tot vreemdeling - met opzet gebruik ik deze term - te maken ten opzichte van dat wat tegenwoordig als een normale en bijna natuurlijke vorm van de bestaande sociale verhoudingen wordt gesteld. De verschrompeling van het kritisch denken en van de sociale critiek voor wat het heden betreft, kan leiden hetzij tot een demonisering - in verscheidene vormen - van het verschijnsel Auschwitz - een aanpak die het ingeslapen gemiddelde geweten troost - hetzij tot de uiterste moralisering daarvan door een bovenmatig beroep op dat wat wij waarden noemen en wel bij voorkeur de hoogste en eeuwige waarden. Toch weten wij dat geen enkele waarde, hoe eeuwig ook, de toets van Auschwitz heeft doorstaan en daar ligt misschien zijn voorbeeldige pedagogische waarde. Het bovenmatig beroep op waarden om Auschwitz te onderwijzen, kan leiden tot de vorming van een soort ideologie die in de plaats treedt van de sociale kritiek, een ideologie die ons soms voor vreemde verrassingen stelt. Ik neem bijvoorbeeld het aanprijzen van het verschil als hoogste waarde, dat er toe heeft bijgedragen, in weerwil van de goede bedoelingen aan het begin, een referentiekader te scheppen dat weinig weerstand biedt aan het terugvallen op en de bevestiging van zijn identiteit, waarvan we nu de dubbelzinnigheden en de gevaren zien. Het wekt geen verbazing dat dit ophemelen van het «verschil» tegenwoordig het stokpaardje is van de ideologen van uiterst rechts.

Het tweede beginsel, dat van de historische verantwoordelijkheid, is net zo fundamenteel als pedagogisch vereiste voor het onderwijzen van Auschwitz. Het stelt het individu in staat een beredeneerde en gemediatiseerde verhouding met het historische feit uit te werken en een door de rede gemotiveerd antwoord te geven op de vraag «Waarom en waarin ben ik betrokken bij Auschwitz?» Op deze pedagogisch fundamentele vraag antwoorden we vaak hetzij door een bovenmatig beroep op morele en emotionele hoedanigheden - de onmogelijkheid onverschillig te blijven bij de immensiteit van het lijden - hetzij door een niet verholde dreiging -

«dat kan gebeuren als we niet opletten». Beide antwoorden zijn uiteraard volledig correct, maar men kan twijfels hebben over de didactische doelmatigheid, vooral op de lange termijn. De vraag is dus of een dergelijke dwingende verhouding tot de geschiedenis rationeel kan worden onderbouwd - behalve natuurlijk als men zich niet verantwoordelijk acht.

Het beginsel van de autonomie en het vermogen tot zelfbepaling die de mens stellen als een «werkstuk van zichzelf» - in dit opzicht radicaal verschillend van de andere diersoorten opgesloten in «codes» - en hem derhalve de mogelijkheid van vervolmaking en vooruitgang bieden, hebben uiteraard een belangrijke consequentie die ook een van onze zwaarste lasten is : die van de verantwoordelijkheid voor onszelf, voor dat wat we gekozen hebben te zijn en voor dat wat we doen. Als de mens niet van het begin af is bepaald, als hij niet is geprogrammeerd, als hij dus aanspraak kan maken op autonomie - d.w.z. op een menswaardig leven - moet hij ook kunnen instaan voor zich zelf als zijn eigen werkstuk. Dat is volkomen begrijpelijk voor de keuzen die we zelf maken en voor de daden die we zelf stellen. Het is de persoonlijke verantwoordelijkheid. Maar hoe staat het met de keuzen en de daden die niet van ons zijn en die toe te schrijven zijn aan voorgaande generaties ? Kan men ook hier op de rede een verantwoordelijkheid baseren die op ons rust in onze hoedanigheid van mens, werkstuk van zich zelf ? Als dat zo is dan zouden wij in staat zijn rationeel het bestaan te rechtvaardigen van een dwingende historische verantwoordelijkheid voor ieder mens, die een solidariteit van generaties dwars door de geschiedenis creëert.

Op dit terrein argumenten aanvoeren, betekent onze leerlingen de middelen te geven tot een objectiverende zelfreflectie, d.w.z. een zelfreflectie die in het zelfbewustzijn het verleden, de geschiedenis, integreert, de geschiedenis die zonder dit element terugkeert tot het statuut van iets waar we eigenlijk niets aan kunnen doen, dat we niet kunnen veranderen - iets dat voorbij, beëindigd, dood, onverzoenbaar is. Het beginsel van de historische verantwoordelijkheid matigt inderdaad in zekere zin het beginsel van de autonomie, dat hoe onbetwistbaar ook, slechts als mogelijkheid, als virtualiteit eigen aan de mens, als ideaal kan worden gesteld. Wij weten dat, in weerwil van deze autonomie die ons in onze hoedanigheid van mens is toegewezen, wij niet helemaal alleen onszelf maken. We weten dat we eveneens

worden bepaald door een serie factoren en voorwaarden die buiten ons liggen en die we zonder meer aantreffen, als het gevolg van daden van andere mensen die, net als wij, werkstuk van zichzelf waren en van de omstandigheden die zij van het verleden hadden geërfd. Anders gezegd wij kennen ons ook als werkstuk van bepalende factoren ontstaan in de loop der tijden, d.w.z. bepalende factoren van in hoofdzaak historische aard. Zoals wij zijn, zoals we gekozen hebben te zijn, hebben we dit ook te danken aan de keuzen, de daden en de activiteiten van de anderen. Net zoals de mens voor zichzelf heeft in te staan als zijn eigen werkstuk, zo moet hij ook instaan voor het verleden dat er ook toe heeft bijgedragen hem te maken tot wat hij is, zijn keuzes en zijn daden te vormen. Hij kan zich aan deze verantwoordelijkheid niet onttrekken voorzover deze bepalende factoren uit het verleden zich in hem bevinden en deel van hem uitmaken, ten goede en ten kwade.

⁵⁶ Th. W. ADORNO, op. cit.

Wij hebben gezien dat een bewustzijn dat het beginsel van autonomie als eigen aan de mens, eigen aan een menswaardig leven, ontkent, een verminkt bewustzijn is dat anderen en zichzelf ontpersoonlijkt. Zo kan ook een bewustzijn dat zich afsluit voor elke erkenning en elke kritiek van dat wat het bepaalt niets anders doen dan zich zelf te verminken, omdat het zich afsluit van deze bepalende factoren door daaraan het statuut te verlenen van «levenloze dingen», zonder actie, van «dode dingen», het verleden is het verleden. Dit bewustzijn denkt volledig opnieuw te beginnen, maar in werkelijkheid stelt zij hetgene dat is als absoluut. Er hoeft niet te worden aangetoond dat dit valse bewustzijn ook de kern van het principe Auschwitz vormt, het model bij uitstek van deze waanzinnige poging tot het scheppen van de Nieuwe Mens die alleen maar de barbaar van onze beschaving is. Ook hier weten wij dat dit type bewustzijn met voluntaristische accenten, maar dat de voorwaarden die het bepalen de rug toekeert, de materie om zich te voeden en zich te rechtvaardigen vindt in de normale sociale verhoudingen, in de levensomstandigheden, de structuren en de werking van onze maatschappijen. De figuur van de grote «self made man» die zich onttrekt aan elke sociale en historische bepaaldheid en die in de moderne maatschappij de trotse houding aanneemt van de carrièremaker en de man die succes heeft, getuigt van de pregnantie van dit type bewustzijn. Ook hier is het instrument van de kritiek onvervangbaar niet alleen om in het zelfbewustzijn deze bepalende elementen uit het verleden te integreren, maar ook en vooral om het onderscheid te maken tussen de elemen-

ten die dienen te worden overgenomen en aanvaard en de elementen die dienen te worden verworpen. Overigens wordt in en door deze kritische arbeid het beginsel van de autonomie in het heden bevestigd en verwezenlijkt.

Zoals eerder, wijzen de pedagogische moeilijkheden van het proces Auschwitz ook hier terug naar de moeilijkheden die de kritische activiteit tegenwoordig ondervindt om zich te doen gelden als methode van toegang tot de verstaanbaarheid van de geschiedenis en van het heden en als praxis om de wereld zoals die is op afstand te houden en om niet mee te doen met het spel, het spel van de wereld⁵⁶.

Als deze omweg langs Auschwitz ertoe leidt opnieuw een levendige kritiek van onze maatschappij tot leven te brengen, dan heeft Auschwitz ons misschien toch iets geleerd.

Lieve WOUTERS

Licentiate

Germaanse taal- en

letterkunde,

Antwerpen

¹Onder andere L. Saerens, J.P. Schreiber, E. Schmidt, B. De Wever, M. Steinberg,...

Nieuws over het Antwerpen van de jaren '30 : Het dagblad *De Dag* (1934-1944) op Duitsgezindheid en antisemitisme getest.

²Bijvoorbeeld de organisaties Volksverwering, Nationaal Legioen, Verdinaso,...

Verschillende historici hebben reeds gewezen op het eerder joodvijandige klimaat van het Antwerpen van de jaren dertig ¹. De motieven voor die anti-joodse gevoelens bij de burgers waren heel uiteenlopend. Economische motieven speelden vooral in het milieu van de middenstand. Door de crisis waren immers veel banken over kop gegaan en kregen de middenstanders een harde noot te kraken. De concurrentie werd onhoudbaar en schudde bij een aantal mensen het eigen-volk-eerst-instinct wakker. De joden werden aangewezen als zondenbok. In de leurhandel bijvoorbeeld werden maatregelen getroffen waardoor buitenlandse werknemers geweerd werden. Naast de economische, golden ook politieke en godsdienstige motieven. Door de politieke situatie in hun geboorteland was er onder de joodse inwijkelingen een sterke kern van communisten. Rechts haalde in Antwerpen bij de parlementsverkiezingen in mei '36 veel stemmen door handig in te spelen op de vrees voor het opkomende communisme. Hiermee staan ook de motieven van godsdienstige aard in verband : naast het hardnekkige verwijt over de «godsmoord», gold namelijk de verbinding jodendom-communisme-vrijmetselarij als één van de meest populaire thema's van het antisemitisme.

Behalve deze vooroordelen, die een voornamelijk passief antisemitisme tot gevolg hadden bij een brede laag van de toenmalige bevolking, bestonden er in Antwerpen ook groeperingen die het biologische racisme verdedigden en die

³Wouters Lieve, Wat bracht ons «De Dag» ? Houding van de Antwerpenaren tegenover Duitsland en de joodse minderheid in de jaren dertig aan de hand van een inhoudsanalyse van het dagblad «De Dag» (1934-1944), U.I.A., Antwerpen, 1997, 106 p. + XXII, ill. Promotoren : L. Abicht en J. De Volder.

⁴Deze criteria werden opgesteld door Van Dijk, T.A. Minderheden in de Media, een analyse van de berichtgeving over etnische minderheden in de dagbladers, Uitg. SUA, Amsterdam, 1983, 168 p.

⁵De Bens, E., De Belgische dagbladers onder Duitse censuur (1940-1944), De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen-Utrecht, 1973, p. 388-394.

⁶Voor een volledige beschrijving van de werkwijze en de resultaten verwijs ik naar mijn artikel «Een Antwerpse krant in de jaren '30 : De Dag naast de Gazet van Antwerpen» in Streven, jg. 64, dec., p. 984-993.

van het antisemitisme hun enige bestaansredenen hadden gemaakt.² Het ledental was evenwel kwantitatief verwaarloosbaar. Verder zorgde een mentaliteitsverandering binnen het Vlaams-nationalisme in de jaren dertig (de nazi-sympathieën van de V.N.V. -leiding) ervoor dat het antisemitisme werd verankerd in de Vlaamse beweging, wat het effect had van een katalysator, want velen die in eerste instantie zonder racistische bedoelingen streden voor de Vlaamse zaak, werden zo vroeg of laat binnengerijfd door het nationaal-socialisme.

In dit barre klimaat van het einde van het interbellum verschenen te Antwerpen zeven verschillende Nederlandstalige dagbladen, met name *Het Handelsblad* (kath.), *De Nieuwe Gazet* (lib.), *Volksgazet* (soc.), *De Morgenpost* (kath.), *Gazet van Antwerpen* (kath.), *Volk en Staat* (Vlaams-nat.), en tenslotte *De Dag* (neutraal). Tot nog toe zijn er slechts over de drie laatstgenoemde dagbladen grondige studies verschenen. Toch is het erg nuttig om de media door te lichten wanneer men de mentaliteit van een bepaalde groep wil achterlaten. Als opiniemaker en tegelijkertijd -vertolker is de pers immers de spiegel van de maatschappij. In mijn licentiaatsverhandeling onderwierp ik de vooroorlogse edities van het dagblad *De Dag* (1934-1944) aan een inhoudsanalyse³. Ik selecteerde door een tweevoudige steekproef drieënvijftig artikels uit de krant. Die artikels toetste ik aan zeven criteria waaruit de intentie van een schrijven kan blijken⁴. Mijn inhoudsanalyse beperkt zich tot de vooroorlogse periode omdat de Duitse censuur die tijdens de bezetting aan de kranten werd opgelegd, een nauwkeurig onderzoek en een billijk oordeel in de weg staat. Ik verwachtte om in overeenstemming met het heersende klimaat, sporen van Duitsgezindheid en antisemitisme te vinden in die krant. Het dagblad *De Dag* werd trouwens reeds voor de oorlog in bepaalde kringen een Duitse strekking aangewreven⁵. De resultaten van de inhoudsanalyse hebben de werkhypothese echter krachtig weerlegd. In dit artikel zal ik mij toespitsen op één zeer in het oog springend artikel uit het betreffende dagblad⁶. Daarna zal ik dat artikel vergelijken met artikels over hetzelfde thema uit de *Gazet van Antwerpen*.

«Komt er thans redding voor de joodse vluchtelingen?»

Het artikel handelt over de 922 joodse vluchtelingen aan boord van het schip Saint-Louis dat in juni '39 uit Hamburg

naar Cuba uitvoer, waar de president hen echter verbood het grondgebied te betreden. Zo zwalpte het schip dagen rond op zee, deed haven na haven aan, maar overal werden de opvarenden geweigerd. In het artikel wordt gewag gemaakt van nog een heleboel andere schepen, allen bevolkt door joodse vluchtelingen op zoek naar een veilige thuishaven. Allen was evenwel hetzelfde lot beschoren. Amerika had zijn *immigration-stop* in die tijd al ingevoerd en voelde zich niet geroepen de wanhopigen een uitkomst te bieden. Uiteindelijk vaarde het schip terug richting Europa, waar België, Nederland en Frankrijk elk een deel van de vluchtelingen opnamen.

Beschrijving van het artikel.

Op 9 juni '39 opent het dagblad *De Dag* met de kop «Komt er thans redding voor de joodse vluchtelingen?» vergezeld van de ondertitel: «Aan boord van de Saint-Louis van haven naar haven gesleept», en als tweede ondertitel: «200 passagiers tot zelfmoord besloten indien ze naar Hamburg zullen moeten terugkeren». De grootte van deze titels is aanzienlijk; ze nemen de helft van de pagina in beslag. Wat wil dit zeggen? De redactie van *De Dag* trok zich het lot van deze opgejaagde joden aan, en schrok er niet voor terug om van deze boot vol vluchtelingen frontpaginanieuws te maken. Blijkbaar vertrouwde *De Dag* erop dat zijn lezerspubliek die bezorgdheid deelde.

Het artikel zelf volgt dan op pagina acht en omvat de gehele pagina. De tekst wordt geïllustreerd door twee foto's, wat het artikel nog meer doet opvallen. De foto's hebben duidelijk tot doel het medelijden van de lezers met de vluchtelingen op te wekken. Zo toont één van de twee foto's een vrouw aan boord van de Saint-Louis, met als ondertitel: «922 Israëlitische vluchtelingen zagen zich de toegang ontzegd tot Cuba. (...) Een schreiende vrouw roept een afscheid toe aan de familieleden, welke zich op de kade bevinden. Het schip gaat terug het anker lichten, terwijl een soldaat de toegang tot de kade verspert».

Inhoud van het artikel.

Ook op grond van de inhoud van het artikel (en van de andere onderzochte artikels waarover nu echter niet wordt uitgeweid) mag men aanemen dat de redactie van *De Dag* voor de oorlog alles behalve antisemitisch was ingesteld. Na grondig onderzoek durf ik de houding van dit dagblad wat betreft de periode voor de oorlog verdedigen, daar waar

deze krant zonder meer in het nationaal-socialistische hoekje wordt geduwd. We nemen het betreffende artikel onder de loep door het te toetsen aan één van de criteria waardoor de ingesteldheid van een schrijver kan blijken, namelijk het perspectief. Bij het lezen van het artikel, treft de lezer de betrokkenheid van de schrijver. Hij heeft duidelijk een bedoeling, namelijk om bij de lezer sympathie op te wekken met de joodse vluchtelingen. Hoe doet de schrijver dat ?

Een tekst kan vanuit een bepaald perspectief geschreven worden, het perspectief van een persoon of instantie. Wanneer men nu telkens opnieuw voor eenzelfde standpunt kiest, dringt men de lezer een tamelijk éénzijdig beeld op van een situatie. De techniek bestaat er dus in om telkens de instantie waarmee men sympathiseert in een gunstige positie te plaatsen. De tegenstrever wordt zo het zwijgen opgelegd. Voor deze techniek kan het gebruik van het passief heel handig zijn : bij een negatieve handeling waarvan een bevriende instantie of persoon de agens is, wordt de verantwoordelijkheid als het ware grammaticaal 'weggemoffeld' door de passiefconstructie. Omgekeerd zal bij een positieve handeling nooit de 'vijand' als agens gebruikt worden maar zal men alle nadruk laten vallen op diegene met wie men sympathiseert.

Deze techniek wordt niet ten nadele van de minderheid gebruikt in *De Dag*, en zeker niet in dit artikel. Het tegenovergestelde is veeleer het geval.

In dit artikel wordt er duidelijk geschreven vanuit het perspectief van de joodse minderheid. Enkele voorbeelden : De regeringen van de landen die geweigerd hebben de vluchtelingen aan land te laten gaan, worden volledig verantwoordelijk gesteld, ja, aangeklaagd : «Sedert enkele maanden trachten joodse vluchtelingen een toevluchtsoord te vinden, maar de meeste landen weigeren ze te ontvangen, hetgeen blijkt uit wat volgt : In Argentinië weigerde het maritiem commando van Buenos-Aires, de ontschepping van 78 joodse passagiers, die aan boord van de Monte Olivia aangekomen waren.» Men blijft hier niet in het vage, maar noemt met een voorbeeld de landen waar de vluchtelingen werden geweigerd. In de tekst komen geen passiefconstructies voor, tenzij de handelende persoon erbij vermeld wordt, geen 'weggemoffelde' verantwoordelijken dus.

Dat het artikel vanuit het perspectief van de joodse vluchtelingen zelf geschreven is, blijkt ook uit het feit dat de schrijver zich tracht in te leven in de situatie en de gevoe-

lens van de slachtoffers. Zo staat er. «Deze Israëlieten waren het Duitse regime moe geworden, het nieuwe werelddeel trok hen aan. Arm als ze waren, zou het echter een grote ontgoocheling worden.» En verder lezen we. «Nauwelijks in de haven aangekomen, werd de Saint-Louis door de politie bezocht, die het slechte nieuws bracht». Voor de schrijver is dit nieuws net als voor de vluchtelingen zelf, slecht nieuws. We lezen ook het volgende : «Men kan zich voorstellen, wat een paniek er onder de passagiers ontstond.» De presuppositie ‘men kan zich voorstellen’ maakt de gebeurtenis voor de lezer heel reëel, hij maakt het van dichtbij mee door er zich een voorstelling van te maken.

Niet alleen tracht de schrijver zich in te leven in de situatie en de gevoelens van de slachtoffers, hij maakt ze ook tot levende personen, door ze een naam te geven. Daardoor is de lezer gedwongen ze in het wit van hun ogen te zien. «Want twee personen hadden reeds verkozen liever de dood in te gaan, dan in zulke omstandigheden nog te leven. Gelukkig heeft men de wanhopigen nog tijdig kunnen redden. Het waren Max Laeme en Calixte Garcie, deze laatste is getrouwd en vader van twee kinderen.» De schrijver voegt er nog extra aan toe : «Onder de 900 vluchtelingen bevinden zich nagenoeg de helft vrouwen en kinderen.»

De toenmalige president van Cuba, Laredo, wordt door de journalist van *De Dag* in het hoekje geduwd. Doordat de schrijver enkel de instanties opnoemt die tegen de beslissing van de president ingaan (de bevelhebber van het schip, enkele christelijke genootschappen en vooraanstaande Amerikaanse persoonlijkheden), lijkt het of iedereen ertegen gekant is. Zo wordt ook de lezer er zeer impliciet toe aangespoord dit standpunt te kiezen.

Tenslotte geeft de schrijver ook door een aantal adjectieven zijn mening te kennen : «In verband met het *streng* optreden van de Cubaanse president, vreesde men het ergste.» Met andere woorden : het is de schuld van het strenge optreden van de president, dat 200 mensen tot zelfmoord hebben besloten indien het schip terug naar Hamburg zou varen. Ook lezen we : «Het komiteit dat de joden aan boord van de Saint-Louis hadden opergericht, wist tenslotte een *kleine zogenaamde* tegemoetkoming van de president af te dwingen.» Of nog : «De Duitse zeevaartmaatschappij, waartoe de Saint-Louis behoort, werd hiervan (nl. Dat het schip de Cubaanse haven niet mocht aandoen) nogmaals op

⁷Saerens L., Houding van de Belgische publieke opinie tegenover de joden in de jaren voor W.O. II, De Gazet van Antwerpen tijdens de periode 1933-1940, Leuven, KUL, 1983, IU + 249 p. + 146 p., ill.

⁸Volksverwering in 1937 gesticht door advocaat Lambrechts, was een organisatie die van het antisemitisme haar enige bestaansreden had gemaakt.

de hoogte gesteld. Ze vond *niets beter* dan aan kapitein Schoreder te melden, terug naar Hamburg te varen.»

Tenslotte blijkt het standpunt van de auteur ook door zijn bronvermelding op het einde van het artikel, waar hij het volgende schrijft : «Uit *joodse* bron verneemt men dat het aantal joden dat met uitdrijving bedreigd wordt, 12.000 zou zijn.»

Op veertien juni, toen de Belgische regering besliste 250 van de vluchtelingen op te nemen, waren de bootvluchtelingen opnieuw voorpaginanieuws in *De Dag*, die opent met de titel «De vluchtelingen van de St. Louis zullen gedeeltelijk in ons land toegelaten worden». In het artikel dat verder in de krant volgt wordt dezelfde toon neergezet als in het artikel van negen juni. De krant schaart zich achter het ministerie van Rechtswezen en citeert zijn woorden «De publieke opinie werd in beroering gebracht door het lot van de 900 passagiers van de St. Louis. Men weet dat het hier Duitse joodse vluchtelingen betreft die (...) gevaar lopen terug in Hamburg ontscheept te worden». *De Dag* stelt de Belgische regering als voorbeeld en meldt, bijna fier, dat «tengevolge van het gebaar door de Belgische regering gedaan, (...) de regeringen van verschillende andere landen een gelijkaardige beslissing getroffen (hebben).»

Vergelijking met artikels uit de Gazet van Antwerpen over de Saint-Louis.

In mijn licentiaatsverhandeling haal ik Lieven Saerens ⁷ onderzoek aan, waarin hij stelt dat de *Gazet van Antwerpen* zich voor de oorlog regelmatig bezondigde aan antisemitisme. De joden kwamen volgens hem in de *Gazet van Antwerpen* in de jaren dertig herhaaldelijk ter sprake, zonder dat ze in één van de artikels uitdrukkelijk verdedigd werden. Op sommige punten sloot de krant zelfs aan bij anti-joodse organisaties, zoals Volksverwering. Zonder die organisaties goed te keuren, speelde de krant toch af en toe zichtbaar in hun kaart. Zo kwam het voor dat het blad *Volksverwering* artikels van de *Gazet van Antwerpen* citeerde als voorbeeld ⁸.

⁹ Gesprek te Antwerpen, 20 mei 1997. Zygmunt Reich is de auteur van *Het Joodse Volk*, Uitg. C. De Vries-Brouwers, Antwerpen-Rotterdam, 1996, 280 p. Ook andere joodse getuigen herinneren zich *De Dag*, en bevestigen dat deze krant vele abonnees had binnen de joodse gemeenschap.

Het leek mij daarom interessant de tegenhanger van het artikel van *De Dag* te gaan zoeken in de *Gazet van Antwerpen*. Op acht juni verschijnt in deze laatste krant een zeer kort artikelteje aan de rechterzijkant van de bladzijde. Het is getiteld «De joodse dompelaars van de Saint-Louis». Over de inhoud van het artikel valt er niets speciaals op te

merken, de berichtgeving gebeurt objectief. De afmeting ervan, die 36cm2 bedraagt (daarmee zelfs nog kleiner dan alleen maar de titel van het artikel van 14 juni in *De Dag*), doet echter wel vermoeden dat het artikel niet de bedoeling had de aandacht van de lezer te wekken. Alsof er niets verontrustends gebeurd is, niets waar de lezer van moet wakkerliggen.

Twee andere - nog kortere - artikels verschijnen op veertien juni. Het ene is opnieuw getiteld «Dompelaars», het andere «Het vluchtelingenvraagstuk ter sprake». In dit laatste artikel wordt gemeld dat Engeland, net zoals 'de Belgische en Hollandse regeringen' bereid is een gedeelte van de vluchtelingen op te nemen, maar dat dit geenszins wil zeggen dat het land 'ook in de toekomst zou bereid zijn al de vluchtelingen op te nemen die Duitsland zullen verlaten'.

Deze toevoeging en vooral de veralgemening in 'al de vluchtelingen' doen een kritische lezer toch de wenkbrauwen fronsen. In een derde artikeltje, nog een beetje verder in de krant en al even kort als de andere twee, gaat het over het besluit van de regering om joden in België op te nemen. De nadruk wordt gelegd op het feit dat het slechts om een tijdelijk verblijf gaat, dat de verblijfskosten worden gedragen door een Amerikaans comité voor de hulp aan joden, en dat de nieuwkomers geen arbeidsvergunning zullen krijgen. Het belang dat de redactie van *Gazet van Antwerpen* hechtte aan deze details (die door *De Dag* niet genoemd worden), wijst op de vooronderstellingen, ten eerste dat er geen plaats meer is voor vreemdelingen, ten tweede dat het opnemen van de joodse vluchtelingen de autochtone gemeenschap geld kost, en ten derde dat de werkloosheid onder het 'eigen volk' door de vreemdelingen verhoogt.

Conclusie.

Men kan in *De Dag* van voor de oorlog zo goed als geen ernstig spoor van antisemitisme ontdekken. Integendeel, een aantal van de artikels die ik onderzocht, en zeker ook het hier besproken artikel, doen vermoeden dat een groot deel van het lezerspubliek van dit dagblad bestond uit leden van de joodse gemeenschap van Antwerpen. Dit vermoeden werd bevestigd in een gesprek met onder anderen de heer Zygmunt Reich ⁹, die zich herinnert dat *De Dag* tamelijk goed verspreid was onder de joodse bevolking.

In het geheel van de 53 artikels die ik bestudeerde, zijn er zeven artikels die desondanks heel verschillend zijn van toon. Hierop volgt echter onmiddellijk een nuancering : drie van deze zeven artikels zijn citaten uit een Duitse krant, die door de toegevoegde commentaar van *De Dag* eerder de bedoeling hebben de toestand in Duitsland aan te klagen, dan wel deze te verdedigen. Blijven er dus nog vier artikels : ‘Engeland beweert bewijzen te hebben...’ (7/11/’39), ‘Anti-joodsche protesten te Antwerpen’ (27/08/’39) en twee artikels onder de rubriek ‘Rechterlijke Kronijk’ (9/06/’39). Vooral deze laatste twee wekken de aandacht door hun harde toon.

¹⁰ ‘volksch’ in de betekenis van ‘nationaal’

Tegenover deze vier artikels staat het argument van de kwantiteit : op zestig dagen werden slechts drieënvijftig artikels geselecteerd op grond van de aanwezigheid van woorden uit het vooraf door mij opgestelde lijstje met de woorden ‘antisemit, vreemdeling, nazi, arisch, jood, Pool, Rus, Israëliet’ gevonden. Van die drieënvijftig artikels kunnen er maar vier als antisemitisch en/of Duitsgezind beschouwd worden.

Ook in mijn zoeken naar kleurwoorden ten nadele van de joodse minderheid had ik weinig succes : er werd vrij weinig gebruik gemaakt van adjectieven die een persoonlijke appreciatie kunnen weerspiegelen. Dat op zich zegt veel over de onpartijdigheid van *De Dag*. Als men een publiek van een bepaalde doctrine wil overtuigen, moet men met grotere frequentie zijn ideeën spuien en meer gelegenheden te baat nemen. In het hier besproken artikel kwamen we wel geregeld kleurwoorden tegen. De schrijver wilde zijn publiek inderdaad overtuigen, maar dan allerminst van het antisemitische gedachtengoed.

Tot slot.

Al lijkt het ‘negatieve’ (want niet aan de hypothese beantwoordende) resultaat van het onderzoek misschien niet erg spectaculair, het is daarom niet minder interessant vanuit wetenschappelijk oogpunt. In het onderzoek over het verleden duikt in de praktijk immers vaak het probleem van *Hineininterpretierung* op, waarbij men het verleden interpreteert vanuit de eigen werkelijkheid, en vanuit de kennis van wat volgde. Achteraf gezien was hiervan in zekere zin ook mijn werkhypothese een uitdrukking, aangezien zij niet vrij was van vooringenomenheid en verwachtingspa-

tronen met betrekking tot de aanwezigheid van antisemitisme en Duitsgezindheid in het dagblad *De Dag*.

In mijn gesprekken met enkele joodse en niet-joodse oorlogsgetuigen viel me de bezorgheid van velen op dat ik hun verhalen en de feiten niet zou veralgemen. «Ge moet relativeren !», is de wijsheid van een bejaarde man of vrouw. Inderdaad, op die manier kunnen we komen tot een genuanceerder beeld van het antisemitisme in het Antwerpen van de jaren dertig ; een beeld dat dit antisemitisme niet wil uitvergrooten of minimaliseren, maar juist wil voorstellen door er steeds meer facetten van te belichten.

Het dagblad *De Dag* was (allezins tot aan de oorlog) de woordvoerder van die groep Antwerpenaren, die in volle economische en maatschappelijke crisis geen zondenboek voor de problemen zocht onder de medeburgers of migranten. Zichzelf 'volksch' ¹⁰ en Vlaams noemend, stond *De Dag* open voor de joodse cultuur en godsdienst. Dit toont aan dat het in een overheersend joodvijandig (racistisch) klimaat wel degelijk mogelijk was (is) om openlijk een tolerante en vriendschappelijke houding aan te nemen tegenover de geviseerde minderheid. De grijze zone van onverschilligen en/of bange mensen die niet reageerden, krijgt door dit soort onderzoek meer schakeringen. De verantwoordelijkheid van wie verleid werd door het extreem-rechtse discours wordt er alleen maar groter door. Simpelweg beweren dat 'Antwerpen antisemitisch' was, doet afbreuk aan de verdienste van zovele burgers die op een menswaardige manier gehandeld hebben.

DE KEULENAER Paul,

Beheerder

Voorzitter jury

Verhandelingswestrijd

Verhandelingswedstrijd van de Stichting Auschwitz Schooljaar 1997-1998.

De verhandelingswedstrijd van de Stichting Auschwitz, niveau 1ste en 2de jaar 3de graad stond dit schooljaar, zo besliste de jury, in het teken van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Aan de deelnemende scholen werd het volgende thema voorgelegd :

Vermits alle mensen rechten hebben, is het ieders plicht de anderen en het nageslacht van die rechten te laten genieten.

Voor de deelnemende leerlingen werd de volgende toelichting bijgevoegd :

De universele Verklaring van de Rechten van de Mens (december 1948) is het antwoord op de gruwel van de Tweede Wereldoorlog.

Bovendien moest deze UNO-Verklaring dienen als morele en maatschappelijke basis voor een betere wereld in de toekomst.

Wij staan nu 50 jaar verder...

Ook nu weer mochten wij ons verheugen op een ruime belangstelling van scholen uit de respectievelijke onderwijsnetten van de provincies Vlaams-Brabant, Antwerpen, Limburg, Oost- en West Vlaanderen. Uit iedere provincie mochten wij een laureaat bekronen. De laureaten worden bedacht met een cheque ter waarde van 5.000 Bfr, een gratis deelname aan de jaarlijkse studiereis van de Auschwitz Stichting naar de vernietigingskampen van Auschwitz-Birkenau, en dit ter waarde van 30.000 Bfr, en een erediploma.

Vermelden we nog dat deze jaarlijkse verhandelingswedstrijd kan rekenen op de steun van de respectievelijke provinciebesturen.

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

Steven VAN DER LINDEN

K.T.A. - Brakel

Vermits alle mensen rechten hebben, is het ieders plicht de anderen en het nageslacht van die rechten te laten genieten.

Nou, deze titel is een mooie stelling, maar misschien wel een beetje utopisch, niet waar ? Om zo'n wereldmissie te vervullen is een positieve instelling vereist, maar is die er wel ? Is de mens wel goed van nature ? Ziet de mens zich wel verplicht om er voor te zorgen en erop toe te zien dat iedereen op deze kluit het goed heeft, of tenminste in leefbare en menswaardige omstandigheden verkeert ?

Laat ons even, met de stelling in het achterhoofd, naar het nieuwsbericht van vandaag kijken. Oorlog in grote delen van Afrika en Azië, wantoestanden in sloppenwijken van New Mexico, schrikbewind van Kabila in Congo, voormalige Zaïre. Is de mens wel goed van nature of zijn we niet meer dan een stelletje zelfstandige machtswellustingen ?

Door de eeuwen heen kunnen we al duizenden rampen en genociden van menselijke aard vaststellen. Kruistochten die langs beide kanten gruweldaden voortbrachten. Oorlogen om stukjes land, nauwelijks zichtbaar op kaart. De ene mens buit al jaren, eeuwenlang eigenlijk, de andere - zwakkere - uit. Nog maar 50 jaar geleden, 50 miezerige jaartjes, amper een halve eeuw, werden mensen omwille van huidskleur, afkomst, handicap, of seksuele geaardheid vergast, verdronken of levend verbrand, als een bende dolle koeien of aan pest lijdende varkens vandaag, en dit is dan nog een grove belediging aan het adres van deze dieren.

Mensen, geïndoctrineerd of aangetast zal ik maar zeggen, door een leer die het gezond verstand overstijgt die anderen terug de zwakkere naar gaskamers leidden en als afval met duizenden tegelijk in de grond stopten. Iedereen schrok, onze wereldleiders waren onthutst door het feit dat er na 50 jaar dezelfde beelden van graatmagere mensen achter tralies en prikkeldraad opdoken in ex-Joegoeslavië, ze waren geschrokken, kom nou... terwijl ze zelf wapens en munitie leverden voor de strijdheden van beide kampen en zo hun macht nog meer konden uitbreiden.

Ook Afrika, land van de droogte, honger en miserie is nog maar een goede 50 jaar verlost van Europa, die het gedurende eeuwen leegzoog, en de bevolking beroofde van een menswaardig bestaan, kent sinds mensenheugenis genocides van rivaliserende stammen. In Congo leverden Amerikanen wapens en munitie en para's voor de rebellen onder leiding van Kabila. Nu Kabila, als dictator, op de troon zit mag Amerika als eerste de kobaltmijnen ontginnen in Congo. Wat zei ik ? Is Afrika verlost van alle bloedzuigers en mee-eters ?

Ik, jonge volwassene, die op het punt sta deel te nemen aan het maatschappelijk leven, in een land waar 300.000 mensen op straat niets bereiken, maar waar één ontsnapte crimineel het ontslag van twee ministers verkreeg, moest een verhandeling schrijven over de plichten van de mens om de mens te vrijwaren voor de komende generaties.

We staan inderdaad 50 jaar verder, in tijd jawel, maar zijn er in die periode buiten enkele lichtpunten die toch het vermelden waard zijn (bijvoorbeeld afschaffing van het apartheidsregime in Zuid-Afrika) echt baanbrekende veranderingen teweeg gebracht ?

Het is wel een mooie stelling «vermits alle mensen rechten hebben,...»

Maar is dat wel zo ! ik denk het niet. Spijtig dat ik zo een conclusie moet trekken.

Als we nog niet eens 30 simpele basisrechten zoals vrije beroeps- en godsdienstkeuze kunnen garanderen, waar staan we dan ?

PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

Ruben POTTIER

K.T.A. St Michiels - Brugge

Vermits alle mensen rechten hebben, is het ieders plicht de anderen en het nageslacht van die rechten te laten genieten.

In theorie is het zo dat door de verklaring van de mensenrechten (in 1948 opgesteld) alle mensen dezelfde rechten hebben zoals recht op leven, recht op een rechtvaardig vonnis, recht op vrijheid van geweten, recht op vrijheid van keuze van godsdienst, recht op een vrije meningsuiting.

In de praktijk echter komen we vlog tot de vastelling dat ieder mens zijn plicht om anderen en het nageslacht van dezelfde mensenrechten te laten genieten niet nakomt.

Op wereldniveau bestaat er een reeds eeuwenlange strijd tussen minderheids- en meerderheidsgroepen, een strijd om het bestaansrecht tussen volkeren, rassen en culturen.

Er is dus zoals de wijze koning Salomon ooit zei «niets nieuws onder de zon» en «alles is ijdelheid». IJdelheid van meerderheidsgroepen die ervan uitgaan dat het volk of de groep waarin ze leven zo superieur is ten opzichte van de minderheidsgroep dat zij het bestaansrecht van de minderheidsgroepen gaan afnemen. Denkt u maar eens aan de uitroeiing van de joden in de tweede wereldoorlog, de volkerenmoorden in Ruanda, de aanslagen op Koerdische nederzettingen in Turkije. Minderheidsgroepen worden onderdrukt of uitgeroeid omdat de meerderheid angst heeft voor het toenemen van de leden van de minderheid tot een evenwaardige strijdkracht. Met andere woorden komt de strijd tussen minderheids- en meerderheidsgroepen neer op het principe van «survival of the fittest» dat Darwin waarnam bij de dieren.

Op staakundig niveau stel ik vast dat de instanties die verondersteld worden de mensenrechten te waarborgen vaak falen in hun opzet. Ik heb het hier niet uitsluitend over de V.N. die bijna in elk land vertegenwoordigd wordt, maar over de regeringen en staatshoofden. Een regering op zich kan niet verhinderen dat er mensenrechten geschonden worden omdat het controleren van overtredingen tegen de mensenrechten een veel te complexe problematiek is. Neem nu het voorbeeld van de etnische geschillen in ex-Yougoslavië waar de leiders van de Serviërs, Kroaten en Moslims op een bepaald moment ieder hun eigen volk opriepen tot neerleggen van de wapens. De haat jegens mekaar was door de gruwel van de oorlog zo opgezwollen dat de oproep in de wind geslagen werd en de machthebbers geen greep meer hadden op de situatie. Ik wil maar zeggen dat wanneer we te maken hebben met burgeroorlogen of cultuurgeschillen regering of staatshoofd machteloos staan.

Als in zulke gevallen de V.N. met de grote middelen op de propen komt kunnen ze de gemoederen wel bedaren maar de smart, het verlies van familieleden en vrienden en verminkingen niet teniet doen. Het opgekropte verdriet blijft dus bestaan en zal vroeg of laat weer uitbarsten.

Jammer genoeg zijn er staatshoofden en organisaties die hieruit munt weten te slaan en opzettelijk mensenrechten overtreden.

Ik richt mijn oog hiermee op regeerders zoals Kabila, Sadam Hoessein,... alsook op fundamentalistische organisaties zoals het I.R.A., E.T.A., TALIBAN-strijders.

Ik heb in bovenstaande tekst proberen uiteen te zetten wat er gebeurt op macro- niveau inzake het nastreven van rechten.

Nu zal ik het hebben over wat er gebeurt op micro- niveau, in het bijzonder over de sociale, culturele en individuele motieven van de mens om stil te staan bij het feit dat ze mensenrechten hebben.

De sociale structuur van een natie is iets waar de mensen zich goed mee in hun vel moeten voelen. Klikt het niet dan krijg je botsingen. In het koloniale tijdperk bijvoorbeeld was het zo dat de kolonisten hun eigen sociale structuur oplegden aan een volk dat ze nog nooit gezien hadden en ook niet kenden.

Aangezien de inheemse bevolking zich onderdrukt voelde was er de reactie om vanonder het juk van de onderdrukkers uit te geraken en naar de gewone gang van zaken terug te keren. Dit bewijst dat de drang van een bevolking naar eigenheid zowel op sociaal, cultureel en individueel vlak in de meeste gevallen groter is dan hebzucht van de bezetter.

Denk nu niet dat alles van een leien dakje loopt.

Een man als Gandhi kan dat zonder meer bevestigen. Hij poogde om de drang van zijn volk naar eigenheid te leiden op een vreedzame manier. Gandhi heeft zich vaak opgeofferd voor zijn volk, voor de rechten van de kleine, eenvoudige mens die ontevreden was geworden doordat zijn authenticiteit en leven in het gedrang kwam.

Gandhi is een mens die de hele wereld toonde dat opkomen voor een ander ook betekende dat je opkwam voor alles waar die andere op cultureel, sociaal en individueel vlak voor staat.

Om de duurzaamheid van dit alles te realiseren is het ook nodig om volkeren met een verschillende levensstijl te accepteren. Met dit besef in gedachten ging Gandhi in hongerstaking toen de hindoes en de moslims elkaar liever uitmoordden dan elkaar te accepteren.

Als dan naderhand blijkt dat de oorzaak van het conflict over het hoofd wordt gezien door kortzichtigheid en ijdelheid, zou jij dan dezelfde weg, die in dit geval Gandhi bewandelde, ook gaan bewandelen met het risico dat ijdelheid toch weer zegeviert ? Maak zelf je keuze en weet daarbij dat het heden de toekomst bepaalt.

PROVINCIE LIMBURG
An WEERTS
Onbevleete Ontvangenis Instituut - Tongeren

Vermits alle mensen rechten hebben, is het ieders plicht de anderen en het nageslacht van die rechten te laten genieten.

Woede, wanhoop, walging, WO II... Met gruwelijke beelden van de concentratiekampen op het netvlies gebrand en met maar één gedachte in het hoofd «Dit nooit meer !», probeerde de wereld na de oorlog de draad terug op te pakken, die Hitler zo bruusk had doorgesneden. Dit verliep niet zonder problemen en eensgezindheid was, vooral op het politiek toneel vaak ver zoek. Maar niet op humanitair vlak. De schreeuw om bescherming en rechtvaardigheid werd in de naoorlogse periode luider en luider en men vocht om gehoord te worden. In 1948 bereikten deze eisen het oor van de Verenigde Naties met als gevolg dat de «Universele Verklaring van de Rechten van de Mens» werd opgericht. Met Auschwitz nu vers in het geheugen, werden de burgerlijke en politieke rechten van ieder mens zo vastgelegd dat dergelijke feiten zich niet meer konden herhalen.

De wil was aanwezig, de intentie was goed, maar zoals al vaker is gebleken, het menselijk geheugen is kort van stof.

Gedurende een halve eeuw is er veel gebeurd, veranderd en vergeten. Er gaat geen dag voorbij of ergens op onze aardbol wordt wel een of andere zinloze oorlog uitgevochten. Meer dan eens werden (en worden nog steeds) de mensenrechten van de volkeren, die ongewild in gewapende conflicten verzeild raakten, met de voeten getreden. Met het schaamrood op de kaken, moet zelfs een «beschaafd en welvarend» continent als Europa toegeven dat het er niet in slaagt haar naties de vrede te garanderen, laat staan de naleving van de mensenrechten.

Maar de rol van «probleemkind» wordt nog altijd ijverig vervuld door de Derde Wereld, waar dictatoriale regimes nog steeds hoogtij vieren. Tirannieke onderdrukkers stellen er het vullen van de persoonlijke schatkist boven het verhogen

van het welvaartspeil van het land. Economische, sociale en culturele rechten worden er niet gerespecteerd, burgerlijke en politieke rechten lijken gewoon niet te bestaan. Het Westen, dat zich geroepen voelde om openbare aanklager te spelen, stuurde meermaals de VN-Blauwhelmen om de vechtende partijen te scheiden. Maar doordat de kern van de problemen niet werd aangepakt, laaiden de conflicten achteraf soms nog heviger op.

Gedurende de Koude Oorlog werden wanpraktijken zelfs niet aangeklaagd als de dictator van het land Westers en vooral kapitalistisch gezind was. De enige weerstand die er in zulk geval kwam, was afkomstig uit de USSR, politieke vijand van het Westen en verdediger van het communisme. Deze twee feiten waren voor de vertegenwoordigers van de VN al voldoende om de bezwaren naast zich neer te leggen. Op die manier kon Mobutu jarenlang zijn regime van terreur en machtsmisbruik volhouden. Ook de apartheid in Zuid-Afrika werd door het Westen door de vingers gezien, met als gevolg dat de VN niet doeltreffend kon optreden. Andersom, waren Europa en Amerika er als de kippen bij om van de Sovjet-Unie de naleving van de mensenrechten in Oost-Europa te eisen.

Deze zwarte bladzijden in de geschiedenis vermelden feiten, die het nut van de Rechten van de Mens serieus in twijfel trekken.

En toch... Waar zouden wij staan zonder de vrijheid van mening en godsdienst, de persvrijheid, het recht op vergaderen en verenigen, recht op een eerlijk proces, op inspraak in het bestuur van een land. Wat zouden we doen zonder ons recht op arbeid, behoorlijke huisvesting, medische verzorging en onderwijs. Is het niet zo dat de persoonlijke vrijheid het ons toelaat volledig mens te zijn en een «menswaardig» leven te leiden.

Vrijheid, gelijkheid en broederschap lagen aan de basis van de Franse Revolutie en zorgden voor een totale ommekeer in het politieke, economische en sociale leven van de 18de eeuwse mens. Ook in de andere oorlogen streden vrijheidsstrijders voor hun idealen, die door oversten vaak hardhandig onderdrukt werden. Vrijheid lag aan de basis van het kapitalisme en men zocht gelijkheid door het communisme. Dit alles om maar een idee te geven hoezeer de mens wel aan zijn vrijheid gehecht is. Hij zou er letterlijk zijn leven voor geven.

Amnesty International sluit zich volledig aan bij deze beweringen en doet alles wat in haar mogendheid ligt om overtreders het vuur aan de schenen te leggen. Op een geweldloze manier proberen ze politieke gevangenen te bevrijden en wantoestanden in het daglicht te stellen. De magere succesjes, die ze boeken lijken hem niet te ontmoedigen ; integendeel elke veldslag die ze winnen, sterkt hen in de overtuiging dat ze de wereld kunnen veranderen.

Een benijdenswaardig optimisme, waarmee ook de Artsen zonder Grenzen begiftigd zijn. Temidden van het oorlogsgeweld proberen ze mensenlevens te redden, die voor de overheid geen cent waard zijn. Ook in de sloppenwijken van miljoenensteden, waar straatkinderen goedkope prooien van kinderprostitutie en andere malafide zaken zijn, proberen ze enige orde in de chaos te scheppen.

Naast deze twee bekende organisaties zijn er nog honderden andere verenigingen, die zich overal ter wereld als verdedigers van de mensenrechten profileren. Vele beetjes maken een groot geheel, maar de strijd is nog lang en zeker niet te onderschatten.

Voor ons, burgers in een welvarend land met een democratisch systeem, lijkt dit alles ver van ons bed te gebeuren. In de meeste gevallen is dit ook zo, al mogen we zeker niet vergeten dat onrecht nooit veraf is. Fascistische partijen, extreem rechts en neo-nazisme herinneren ons eraan dat het ooit (voor 4 jaar lang) anders is geweest en het voortbestaan van onze fel begeerde democratie aan een zijde draadje heeft gehangen. Armoede, vrouwenhandel, kinderprostitutie, hormonen- en organenmaffia,... al deze dingen bevestigen dat de VN met de oprichting van de Rechten van de Mens niet alleen de wereld, maar ook ons land een onschatbare dienst leverde.

Onrecht uit de wereld helpen is een utopie, onrecht verminderen is een haalbare zaak. Het zou een slogan kunnen zijn voor de 11.11.11.-organisatie, maar het is de idee achter het ontstaan van de mensenrechten en de lijfspreuk van haar verdedigers.

Misschien dat de menselijke variant van Orwell's spreuk «All animals are equal, but some animals are more equal yhan others» in de toekomst tot het verleden zal horen.

PROVINCIE ANTWERPEN
An MONSIEUR
Instituut Spijker - Hoogstraten

Vermits alle mensen rechten hebben, is het ieders plicht de anderen en het nageslacht van die rechten te laten genieten.

Na de Tweede Wereldoorlog was de wereld geschokt door de gruweldaden op de medemensen waartoe mensen in staat bleken te zijn. Men vond de verschrikkingen van de holocaust menonwaardig en men was van mening dat iedereen het recht had om anders te zijn en anders te leven. De vraag naar duidelijkheid omtrent welke rechten een mens heeft resulteerde in de Verklaring van de Rechten van de Mens. Hierin wordt aan elke mens het recht op leven, voedsel, werk, vrije meningsuiting, privacy, en nog veel meer dingen die men noodzakelijk acht voor een menswaardig bestaan toegekend. Een tijdje later werd een Verklaring van de Rechten van het Kind opgesteld. In beide verklaringen wordt veel aandacht besteed aan de eerbied voor de mens. De stelling die geformuleerd is in de titel past volledig in deze visie. Ik sluit me bij deze stelling graag aan en zal in het vervolg van deze tekst proberen een afdoend bewijs voor de waarheid die erin schuilt te vinden.

Eerst en vooral is het de vraag of wel iedereen rechten heeft. In de inleiding van de Verklaring van de Rechten van de Mens wordt duidelijk gesteld dat alle rechten die erin vermeld worden universeel zijn, dit wil zeggen dat ze gelden voor iedereen. Toch hebben vele mensen hier hun bedenkingen bij, bijvoorbeeld. Ik heb na de ontsnapping van Dutroux enkelen weken geleden meermaals gehoord dat een persoon als hij geen rechten meer heeft. Men wil hem het recht op een eerlijk proces en op verdediging ontnemen. Hier en daar wil men hem zelfs de doodstraf geven, hoewel het recht op een menswaardig leven toch het eerste en dus meest elementaire recht is. Ikzelf ben echter van mening dat we in geen geval uitzonderingen mogen maken, dus dat we niemand zijn rechten mogen ontzeggen, wat voor misdaden de persoon in kwestie ook begaan heeft. Wanneer zoiets ingevoerd zou worden zou men daar immers gemakkelijk misbruik van kunnen maken. Laten we ons bijvoorbeeld even voorstellen dat iemand die een moord heeft gepleegd geen recht meer heeft op een proces, maar meteen de doodstraf krijgt. Men krijgt dan de ideale manier om zich van tegenstanders te ontdoen op een presenteerblaadje aangeboden : men hoeft alleen maar iemand te beschuldigen van moord om die persoon uit te schakelen. Bovendien zullen

deze «uitzonderingsmaatregelen» schadelijk zijn voor de mensenrechten in het algemeen, want de grote kracht ervan ligt juist in het feit dat ze universeel en absoluut zijn, dit wil zeggen dat ze in alle situaties en voor iedereen gelden. Als we uitzonderingen gaan maken voor bepaalde situaties en mensen gaat deze kracht verloren en moet de Verklaring van de Rechten van de Mens aan geloofwaardigheid inboeten. We kunnen dus besluiten dat iedereen dezelfde rechten heeft.

Nu we tot de vaststelling gekomen zijn dat inderdaad iedereen rechten heeft, rijst de vraag of wij medeverantwoordelijk zijn voor het naleven van deze rechten op andere plaatsen of zelfs in de toekomst. Volgens mij is het antwoord op deze vraag volmondig ja, want als wijzelf van de rechten van de mens willen genieten, veronderstelt dit dat wij deze rechten ook niet schenden. Als wij dit toch doen, ondermijnen wij deze rechten.

Immers, hoe meer mensen of regeringen zich niet aan de rechten van de mens houden, hoe meer deze aan gezag zullen verliezen. Hiermee bedoel ik dat men alleen kan steunen op de rechten van de mens om situaties te veranderen als de gehele wereldbevolking zich eraan houdt, want anders kan men zich bij elke schending die men begaat rechtvaardigen door voorbeelden te geven van andere mensen die hetzelfde doen.

Onze medeverantwoordelijkheid om anderen van deze rechten te laten genieten houdt ook in dat wij anderen hiervoor informeren. Mensen die hun rechten niet kennen kunnen er ook geen gebruik van maken. Ik denk in dit verband bijvoorbeeld aan een arme landarbeider die uitgebuit wordt maar hiertegen niets kan beginnen omdat hij onvoldoende op de hoogte is van zijn rechten. Als hij beter geïnformeerd zou worden zou hij onderwijs, gezondheidszorg en menswaardige leef- en werkomstandigheden kunnen eisen, waardoor er eventueel een einde aan zijn uitbuiting zou kunnen komen.

Met verantwoordelijkheid bedoel ik eveneens dat wij moeten vechten tegen elke schending van de mensenrechten. Dit kan op verschillende niveaus gebeuren. Allereerst is er natuurlijk Amnesty International, een organisatie die ijvert voor de vrijlating van politieke gevangenen en die de regimes waarvan het weet dat ze de mensenrechten met de voeten treden bestookt met brieven van over heel de wereld met de vraag hun beleid aan te passen. Ook in eigen land zijn

er initiatieven, zoals de betoging van Hand in Hand, die zich vooral tegen racisme verzet. Racisme is tenslotte ook een vorm van mensen hun rechten ontnemen. Andere organisaties die op het eerste gezicht weinig of niets met mensenrechten te maken hebben dragen onrechtstreeks ook hun steentje bij, zoals bijvoorbeeld de Wereldwinkel ertoe bijdraagt dat mensen uit ontwikkelingslanden een menswaardiger bestaan kunnen opbouwen. Ten vierde kunnen we ook in onze eigen leefwereld meebouwen aan het kennen, aanvaarden en vooral naleven van de mensenrechten.

Wij moeten de mensenrechten eveneens bewaren voor de toekomst. Men zou kunnen stellen dat wij de wereld van onze kinderen en kleinkinderen toch niet kunnen beïnvloeden en dat ze zelf hun verantwoordelijkheden maar moeten opnemen, dat de wereld er binnen een eeuw toch heel anders zal uitzien. Maar is het niet juist daarom dat wij de fundamentele waarden moeten doorgeven aan de volgende generaties? Iedereen is ervan overtuigd dat we zuinig moeten omspringen met het milieu om het nageslacht een leefbare aarde te gunnen. De waarde van het christelijk geloof wordt al eeuwen doorgegeven omdat de mensheid dit belangrijk vindt om hun kinderen een menselijk leven te laten leiden. Ook nu nog huwt het merendeel van de mensen in ons land voor de kerk, wordt bijna iedereen kerkelijk begraven en worden de meeste kinderen gedoopt. Waarom zouden wij dan de essentiële waarden die besloten liggen in de Verklaring van de Rechten van de Mens weigeren door te geven aan de mensen van morgen? Alle belangrijke zaken die de mensheid in haar geschiedenis ontdekt heeft zijn tot in onze tijd overgeleverd. Volgens mij zijn de mensenrechten zeker ook een belangrijke «ontdekking» van de mensheid, die wij de volgende generaties niet mogen onthouden.

Tot slot kan nog de vraag gesteld worden in hoevere het een verplichting is ervoor te zorgen dat anderen van hun rechten kunnen genieten. Ik meen dat dit zeker als een plicht beschouwd kan worden. Natuurlijk staat er niet in het wetboek dat we verplicht zijn om andere mensen van hun rechten te laten genieten. Er staat ook niet echt een straf op het schenden van de mensenrechten. Ook in dit opzicht is het naleven van de rechten van de mens dus geen plicht, maar het woord «plicht» kunnen we ook anders opvatten. We zouden het kunnen beschouwen als een morele overtuiging dat het beter voor ons en voor anderen is als we proberen zoveel mogelijk mensen van hun rechten te laten

genieten. Bovendien getuigt het ijveren voor het naleven van de rechten van de mens van een grote naastenliefde en solidariteit, wat toch belangrijke waarden zijn. Het bewust schenden van de mensenrechten druist in tegen het geweten en tegen elke vorm van moraal. Wie probeert een moreel aanvaardbaar leven te leiden of wie volgens de christelijke principes leeft, moet het bewaren van de mensenrechten voor anderen zien als een plicht.

Als iedereen dezelfde principiële rechten heeft, kan men niet aanvaarden dat er ook maar één persoon de rechten van één ander persoon schendt. Iedereen is hierin verantwoordelijk voor iedereen, dit wil zeggen dat we ons met z'n allen moeten keren tegen de personen die de rechten van de mensen schenden. Als bijvoorbeeld in China de mensenrechten geschonden worden, mag niemand zeggen dat dit hem niet aangaat omdat het te ver weg is of omdat er toch niets tegen de machthebbers te beginnen valt.

Dit zijn uitvluchten die verdoezelen waar het in werkelijkheid om gaat, namelijk solidariteit tussen alle mensen om iedereen hoop te geven op een menselijk bestaan. We moeten respect opbrengen voor elke mens, met zijn manier van leven, zijn meningen, geloof en gevoelens, met zijn anders-zijn, omdat hij ondanks alle verschillen toch iets zeer belangrijks met ons gemeen heeft : hij is een mens van vlees en bloed zoals wij allemaal. We moeten radicaal elke schending van de mensenrechten, hoe miniem ook, veroordelen, tot de rechten van de mens iets vanzelfsprekends worden, iets dat men ten allen tijde naleeft zonder erover na te denken, iets dat een deel wordt van de mensheid.

PROVINCIE BRABANT

Sara COCKX

St Theresia College - Kapelle op den Bos

Mensenrechten : een dagelijkse strijd.

In 1945 was de tweede wereldoorlog definitief voorbij. Zes miljoen Joden werden geofferd op de slachtbank van het Arische ras. Heel de wereld was erover eens : dit mocht nooit meer gebeuren. En de wereld bedacht iets schitterends : de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Dat was nog nooit gebeurd. Bijna alle landen ter wereld werden verenigd in de UNO, en keurden vrijwel unaniem een tekst goed die het aanschijn van de wereld grondig zou

veranderen. Nooit meer oorlog ! Fundamenteel respect voor de rechten van alle individuen ter wereld. Een organisatie in New-York die erop zou toezien dat bij de minste overtreding van deze rechten hard en krachtdadig zou worden opgetreden.

Want mensen verknechten en vermoorden : dat nooit meer !

Een mooie droom wordt werkelijkheid.

Voortaan leven we in een wereld waarin iedereen vrij is en gelijkwaardig (art. 1).

Vraag dat maar eens aan de jonge vrouw die poogt carrière te maken, maar voorbij gestoken wordt door haar ambitieuze mannelijke collega. Een vrouw op zo'n post, dat kan toch niet omwille van de kinderen !

Voortaan leven we in een wereld waarin er geen racisme heerst (art. 2).

Vraag dat maar eens aan de Marokkaanse gastarbeiders die voor een hongerloon het voor ons te zware werk levert. Ja, ze mogen van geluk spreken überhaupt werk te hebben in deze tijden van werkloosheid !

Voortaan leven we in een wereld waarin elk individu recht heeft op het leven, de vrijheid en de veiligheid van zijn persoon (art. 3).

Vraag dat maar eens aan de zes maanden jonge foetus die geaborteerd wordt, of de vrouw in de Brusselse Marollen die door een jeugdbende wordt geïntimideerd. De politie verklaart ronduit hiertegen machteloos te staan.

Vraag dat maar eens aan de dokters en verpleegsters van de sectie spoedgevallen aan het UZ. Elk weekend krijgen zij zware slachtoffers binnen van nutteloze geweldpleging. Onze eigen laatste-honderd-dagen-fuif kostte aan één mens het leven.

Voortaan leven we in een wereld waarin niet meer gefolterd wordt of mensen onderworpen worden aan vernederende straffen (art. 5).

Vraag dat maar eens aan de mensen van Amnesty International die dagelijks geconfronteerd worden met de meest wreedaardige feiten.

De volkenmoord in Rwanda leidde tot woordenkramerij in het Belgische Parlement, maar niet tot actie van de internationale gemeenschap.

Voortaan leven we in een wereld waarin niemand in slavernij of verknechting zal gehouden worden (art. 4).

Vraag dat maar eens aan de Antwerpse prostituee die uitgebuit wordt door haar veel te strenge pooier.

Voortaan leven we in een wereld waarin het recht op privacy gegarandeerd wordt door de overheid (art. 12).

Vraag dat maar eens aan de leden van het populaire jongensgroepje Get Ready, die de pers om discretie verzochten omtrent hun seksuele geaardheid.

Voortaan leven we in een wereld waarin iedereen recht heeft op vrijheid van gedachten, geweten en godsdienst (art. 18).

Vraag dat maar eens aan het sluiydragende moslimmeisje, dat op straat nageroepen wordt door enkele van onze «beschaafde» jongeren en dat op basis van reglementen uit de school verwijderd wordt. Voor kloosterzusters vormt de aparte kledij geen enkel probleem.

Voortaan leven we in een wereld waar het recht op vrije meningsuiting gewaarborgd wordt (art. 19).

Vraag dat maar eens aan het groepje contesterende jongeren dat in de Brusselse Nieuwstraat een pamflet probeert uit te delen met de vermelding : «Weg met de Koning ; Leve de Republiek !».

Voortaan leven we in een wereld waarin iedereen recht heeft op arbeid (art. 23).

Vraag dat maar eens aan de 400.000 werklozen in ons land en de velen werknemers van het winstgevende bedrijf Renault die vorig jaar zonder boe of ba de laan uitgestuurd werden.

De euforie na de tweede wereldoorlog bij de redactie van de Universele Verklaring, was op zijn zachtst gezegd misplaatst.

Wee de samenleving die denkt dat in haar schoot de mensenrechten effectief gegarandeerd worden. Dat lijdt wel tot genoegzaamheid van «de betere klasse» als een walgelijke vorm van geluk... maar niet tot een rechtvaardige samenleving.

Mensenrechten : daar moet je aan werken. Daar moet je voor strijden, dag na dag.

Mededelingen.

STUDIEREIS AUSCHWITZ-BIRKENAU.

De studiereis van de Auschwitz Stichting, ten behoeve van leerkrachten en animatoren uit het vormingswerk, naar de vernietigingskampen van Auschwitz-Birkenau gaat in 1999, in aanwezigheid van kampoverlevenden, door tijdens de paasvakantie, **van vrijdag 9 april tot en met woensdag 14 april.**

De bezoeken aan de kampcomplexen Auschwitz en Birkenau worden telkenmale gevolgd van debatten in aanwezigheid van de getuigen. 's Avonds is er gelegenheid tot deelname aan themadiscussies en/of uitstappen.

Naast het historisch luik is er ook een toerisch-informatief gedeelte. Logies zijn voorzien in een centraal gelegen hotel op basis van tweepersoonskamers.

De deelnemers aan de studiereis worden vooraf uitgenodigd op een info-dag. Deze gaat door op **zondag 28 maart 1999** te Mechelen. Naast een algemene inleiding tot de studiereis (historisch, praktisch, toeristisch en informatief) krijgen de deelnemers een geleid bezoek aan het Joods Museum van Deportatie en Verzet - de voormalige Dossin kazerne, het verzamelkamp voor de deportatie van de Joden van België-.

PEDAGOGISCHE DIENSTEN

Omkadering van schoolprojecten.

De Auschwitz-stichting stelt de onderwijsinstellingen haar documentatie en de kennis van haar wetenschappelijke en administratieve medewerkers ter beschikking om diverse schoolprojecten te begeleiden. Zij stelt alles in het werk opdat de kampoverlevenden een levendige getuigenis zouden brengen in de klassen die erom vragen. Het betreft

een pedagogische dienstverlening van onschatbare waarde. Inderdaad deze getuigenissen worden gekenmerkt door hun emotie en waarachtigheid.

Pedagogische voordrachten.

Op aanvraag van directies en leerkrachten verzorgt de Auschwitz-stichting voordrachten gebracht door nazi-kamp-overlevenden en wetenschappelijke medewerkers van de stichting. Verschillende thema's kunnen hierbij aangesneden worden : fascisme, deportatie, nazi-volkerenmoord, racisme, antisemitisme enz... De voordrachten kunnen eventueel gevolgd worden door een debat met de leerlingen en leraren.

Rondreizende tentoonstelling : «De concentratiekampen en vernietigingspolitiek van de nazi's in hun historische context 1914-1945».

De Auschwitz-stichting stelt deze tentoonstelling ter beschikking van de onderwijsinstellingen. De tentoonstelling bevat een tweehonderdvijftigtal documenten en onderschriften die handelen over de belangrijkste momenten van de hedendaagse geschiedenis : de Eerste Wereldoorlog, de crisissen van de Weimar-republiek, de grote wereldcrisis, de opkomst van het fascisme in Europa, en de Tweede Wereldoorlog. De tentoonstelling verwijst naar de veelheid van oorzaken en de historische complexiteit die uiteindelijk geleid hebben tot één van de grootste catastrofes in de geschiedenis : de nazi-concentratiekampen en -volkerenmoord.

Bezoek aan Breendonk.

Bezoek aan het Fort van Breendonk, een transitkamp tijdens de bezetting. Zowel de historische plaats als het museum getuigen van de nazi-criminaliteit maar ook van het verzet tegen de bezetter in België.

Voor meer inlichtingen, Fort van Breendonk : 03/886.62.09

Gespecialiseerde bibliotheek.

Leerkrachten kunnen beroep doen op een bibliotheek die meer dan 4.800 boekdelen telt. Ze hebben betrekking op het Interbellum, het Derde Rijk, de deportatie, antisemitisme, nazi-criminaliteit en volkerenmoord.

Gespecialiseerde fototheek.

De fototheek omvat zowat 3.000 foto's waarvan er 1.000 betrekking hebben op de concentratie- en vernietigingskampen.

Verhandelingwedstrijd.

De verhandelingswedstrijd richt zich tot het 1ste en 2de jaar van de 3de graad uit alle netten van het onderwijs. De proef die wordt afgelegd in de instelling zelf rond de periode van 8 mei, bestaat erin een thema uit te werken. De maximale lengte van de verhandeling bedraagt 2 bladzijden of 1 bladzijde recto - verso.

Algemeen reglement - Hoger secundair Onderwijs, 1ste, 2de jaar van 3de graad

Art. 1. *De Auschwitz Stichting, studie- en documentatiecentrum schrijft een jaarlijkse wedstrijd uit ter nagedachtenis aan alle slachtoffers van de nazi- concentratie- en vernietigingskampen.*

Art. 2. *De proef bestaat uit het schrijven van een verhandeling waarvan het onderwerp jaarlijks bepaald wordt. De duur van de proef is drie uren. Door de betrokken leerkracht kan een toelichting gegeven worden bij de afname van de proef. De verhandelingen zullen zowel op inhoud (2/3) als stijl (1/3) beoordeeld worden.*

Art. 3. *De jaarlijkse prijzen voor de bekroning van de beste inzendingen worden in de maand juni uitgereikt bij voorkeur op het einde van het schooljaar tijdens de proclamatie.*

Art. 4. *Per provincie wordt één prijs uitgereikt ten bedrage van 5.000 BEF. Bovendien mogen de laureaten gratis deelnemen aan een studiereis naar Auschwitz-Birkenau georganiseerd door de Auschwitz Stichting. De reis ter waarde van ruim 30.000 BEF duurt 5 dagen en vindt plaats tijdens de Paasvakantie. De Auschwitz Stichting behoudt zich het recht voor de bekroonde werken te publiceren.*

Art. 5. *De inzendingen worden geadresseerd aan de Heer Paul Halter, voorzitter van de Auschwitz Stichting, Huidevetterstraat 65, 1000 Brussel op de voorziene datum van de toepassingsmodaliteiten van het reglement.*

Art. 6. *De inzendingen worden beoordeeld door een jury samengesteld uit leden van de Raad van de Auschwitz Stichting, leerkrachten en personen wier opname wenselijk wordt geacht. Elk jurylid brengt verslag uit over de inzendingen die hem of haar worden voorgelegd. Na kennisname van het geheel der verslagen gaat de jury over tot de toe-*